

Preložil Ing. Štefan Karkuš

Klasy z minulosti a prítomnosti Slovenského Komlóša

Zobieral na pamiatku v Slovenskom Komlóši
v roku 1880 Samuel Horváth

Pôvodinu vydala kníhtlačiareň Ladislava Povážaya
1881 v Békéšçabe

Galanta 2014

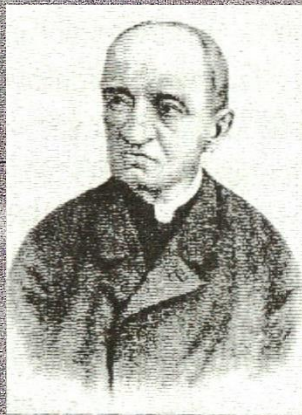
KALÁSZOK
TÓT-KOMLÓS

MULTJÁBÓL S JELENÉBŐL.

EMLÉKÜL

ÖSSZESZEDTE TÓT-KOMLÓSON 1880-BAN

HORVÁTH SÁMUEL.

B.-CSABÁN,
POVÁZSAY LÁSZLÓ KÖNYVNYOMDÁJÁBAN. 1881.

Táto monografia vyšla vďaka štedrému sponzorskému daru
Ľubomíra Lehotského, syna dolnozemskeho Slováka Štefana
Lehotského, rodáka zo Slovenského Komlóša.

Podakovanie patrí aj Ing. Michalovi Hroncovi a Bc. Adamovi
Kubričanovi za digitalizáciu rukopisu.

V Bratislave 2015

Úvodné slovo prekladateľa

Po smrti Michala Francisciho, rodáka zo Slovenského Komlóša, učiteľa, ktorý v roku 1920 musel s rodinou opustiť rodisko, (pretože maďarskými úradmi mu hrozil trest smrti za panslavizmus – považovaný za vlastizradu), emigroval na Slovensko mi jeho vnuk Cyril Francisci dal v maďarčine písanú knihu Samuela Horvátha, dlhoročného farára ev. a. v. cirkvi, ktorý prišiel na Komlós v roku 1844 a Komlóšania si vlni pripomenuli 200. výročie narodenia a 120. výročie jeho smrti.

Útla kniha má iba 61 strán, bola vydaná v roku 1881 pod názvom: Klasy z minulosti a prítomnosti Slovenského Komlóša.

Pre záujem Ing. Cyrila Francisciho, ktorý je prabratrancom mojej manželky, som túto knihu preložil do slovenčiny. Kniha dokumentuje históriu Slovenského Komlóša (aj môjho rodiska), najmä od roku 1746, po príchode prvých slovenských rodín z Békéšského svätého Ondreja a následný rozvoj obce.

V knihe sú zhrnuté všetky významnejšie udalosti, ktoré sa v obci, t. č. už mesta udiali. Je to faktografia, v časti od roku 1844, keď sa na Komlóši hodnotia veľmi podrobne, i keď prevažne cirkevné udalosti.

Pri preklade knihy som sa ale nevyhol myšlienkam, že pôsobenie Samuela Horvátha v Slovenskom Komlóši malo podtón maďarizácie môjho rodiska. Svedčia o tom viaceré pasáže, týkajúce sa vzdelávacieho procesu, zakladaním materských škôl, kde sa cielene deti od útleho veku učili maďarský jazyk a jeho vystúpenia pri oslavách storočnice Komlóša v roku 1846 v maďarčine. Sklamany bol v roku 1848-49 z nezáujmu Komlóšanov o protihabsburské povstanie.

Kniha podrobne uvádza mená a roky pôsobenia cirkevných hodnostárov, ale i učiteľov, richtárov, ich podrichtárov, notárov, lekárov a pod.

Opisuje aj činnosť cirkevného zboru, ďalej spoločenský život a ľudové zvyky. V knihe sú spomenuté aj pohromy, ktoré obec postihli, napríklad: – cholera v roku 1831 mala 828 obetí, v roku 1849 542 mŕtvych, v roku 1873 500 mŕtvych. Veľký požiar v roku 1836 zničil tretinu obce.

Moja kytica klasov je zložená nie z domýšľania, ale zo skutočných údajov, ktoré obsahujú minulosť a prítomnosť našej obce a cirkvi, a priznám sa, že získal by som ich iba s vynaložením námahy a zároveň sa ospravedlňujem za prípadné chyby.

Po tomto krátkom úvode sa už púšťam do diela.

Už v prvých riadkoch rukopisu vedca Pavla Valaského, bývalého zaslúžilého farára tejto farnosti, z roku 1779 sa poukazuje na to, že obec a farnosť museli existovať už v 16. storočí pri Száraz éri (Suchá žila – potok pretekajúci Slovenským Komlášom – pozn. prekladateľa) na ceste smerom k Pécske, čo potvrdzujú ruiny kostola, pozostatky domov i vykopávky tehál. Tvrdí to i Ľudovít Haan v diele „Počiatky Békéšskej župy“ s tým rozdielom, že on jestvovanie prvého Komláša kladie do 15. storočia, a na potvrdenie označuje polohu súčasných cirkevných pozemkov, odvolávajúc sa nielen na tradované ústne poznatky medzi obyvateľmi, ale aj na vykopávky tehál a častí základov stavieb. Ale ako zmizol prvý Komláš, s určitosťou nemožno potvrdiť, je však pravdepodobné, že tak ako všetky obce, ktoré v župe zmizli, bolo to v dôsledku tureckého vpádu. Toľko o prvom Komlášovi. Druhý, čiže súčasný Komláš vznikol v roku 1746. Bude dobré stručne oboznámiť sa tu s dohodou baróna Rudňanského o obci v skratke a s jej dôležitejšími bodmi.

Uvádžam teda:

1. Osadníci sa prísne zaväzujú, že medzi seba budú priberať iba skromných a bohabojných gazdov. (Aj z toho vidieť, že to bol vznešený a prezieravý muž. Nechcel aby sa mu do osady nasťahovali rodiny, ktoré nemali technickú výbavu na obrábanie polí. (Pozn. prekladateľa))

2. Ako poddanskú daň zaplatia 700 rýnskych forintov, 1 okov roztopeného bieleho masla a tučnej slaniny.
3. Z každej zasiatej plochy 1/9 úrody patrí panstvu.
4. Povinní sú ochraňovať osadu a prejavovať poslušnosť Svätoondrejskému miestodržiteľovi.
5. Slobodne môžu vyznávať služby božie. (Bola to naozaj veľká vymoženosť vzhľadom na vtedajšie pomery.)

Slovenský Komlós

Súčasný pomenovanie získal od osadníkov, ktorí boli Slováci a od v tom čase tu rastúceho divého chmeľu. Keď som sa v roku 1844 sem dostal, bolo možné divý chmeľ sem- tam vidieť v jarkoch vinogradov. Kedysi Slovenský Komlós označovali ako Békéšsky Komlós. Tak to vidíme v spise Pavla Valaského, ako aj na cirkevnej železnej panvici na pečenie oblátok, na ktorej je znak „Curavit fieri ecclesia Tóth –Komlós opud Békesiensis 1822“, (potvrďuje sa, že je to cirkev Tót-Komlóša z békéšskej župy) nepochybne z dôvodu odlíšenia od iných obcí s názvom Komlós. Pomenovanie Slovenský teda priamo poukazuje, na jeho slovenských obyvateľov, čo je nepochybné. Veď ich predkovia prišli sem z Gemeru, Veľkého a Malého Hontu, Novohradu, Zvolena, ba aj z Peštianskej župy, na čo viditeľne poukazujú aj niektoré mená. Napríklad: Hruška - Hrušov (gemerská župa), Divičan - Devičany (Veľký Hont), Sudický - Súd (Veľký Hont), Domanovský - Domaník (Veľký Hont), Môtovský - Môtová (Zvolen), Guťan - Guta (Novohrad), Kerťan - Kürt (Peštianská župa), Lehocký – Lehota (Zvolenská župa).

Teraz sa zamerajme na prírodný, politický a štatistický obraz Slovenského Komlóša.

Slovenský Komlós je celkom oddelený od všetkých obcí békéšskej župy, a z každej strany čanádskou župou obkolesený. Preto sa nemožno veľmi čudovať, že župa Čanád sa viackrát pokúšala Slovenský Komlós získať pod svoju správu, o čom podrobnejšie budeme hovoriť v ďalšom.

Voda, vzduch tejto obce sú dobré, hoci Sáráz ér by bolo možné upraviť na rieku, hádam aj na splavnenie, čo by pre rozvoj obce malo obrovský vplyv. Sem tam sa objavujú aj jazierka (sejky),

v ktorých na jeseň, jar, najmä v daždivom období sa zvykne akumulovať divá voda. Kvalita pôdy najmä v povodí *Sáraz éru* je naozaj dobrá, na nej sa rodí výborná, čistá pšenica.

Urodia sa aj iné obilniny, hrozno a ovocie, ale množstvom súčasnému rastu obyvateľstva nepostačuje tak, že ak by komlóšski ľudia boli odkázaný iba na svoj chotár, nestačilo by to na ich obživu. Veľkou stratou tejto obce je, že v roku 1754 stratila z chotára plochu sedemtisíc jutár, ktoré po spore boli prisúdené pokladnici, čanádskému biskupovi a grófovi Károlyimu. V roku 1844, keď som prišiel na Komlós v dedine bolo vidieť veľmi málo stromov a ktoré tam boli, tím sa nevenovala veľká starostlivosť. Ja, ako veľký priateľ zalesňovania a všeobecne prírody, vidiac túto ducha ubíjajúcu jednostrannosť, urobil som všetko, aby nakoniec si tento ľud vysádzanie stromov obľúbil majú pred očami to, že šľachtenie stromov vždy chodí s duchovným a srdcovým šľachtením. Napokon pri nešporných službách Božích neváhal som citujúc z Písma svätého časti, týkajúce sa tejto veci, dôsledne upozorňovať starých, mladých a školopovinné deti na dôležitosť a veľké prednosti výsadby stromov, pretože zalesňovanie praje očiam, čistí ovzdušie, chráni domy pred požiarmi a víchricami, gazdovi dáva možnosti na výrobu hospodárskych nástrojov a na kúrenie dáva všetky možnosti, zvieratám v letnom období slúži na odpočinok a zotavenie. Šľachtené ovocie sa veľmi odporúča aj pre zdravie, ako aj z hospodárskeho hľadiska. Robil som to pri vyučovaní katechizmu, confirmácii, ba aj pri príležitosti spojenia rúk mladých sobášom, vždy vplývajú na tomto poli ako to len bolo možné. To isté som robil aj ako predseda poslaneckého zboru obce. Z tohto obdobia pochádza aj výsadba vrb a topoľov popri *Sáraz éru*. Vedia to tí, ktorí ešte žijú a osobne viackrát moje prednášky počuli. Tak sa stalo, že výsadba stromov sa pomaly začala šíriť a teraz vidno celé aleje stromov. Samotný Komlós, predovšetkým smerom na Orošházu predstavuje malebný kraj (Landschaft). Ba poviem aj o tomto viac. Keď jeho cisárska a kráľovská výsosť František Jozef I., náš najmilostivejší pán sa naposledy obrátil v našom kruhu, pri jeho privítaní počas rozhovoru som mu odporučil odvodnenie Dolnej zeme (práve vtedy bola povodeň). To isté som urobil aj po príchode Gabriela Katániho, do našej oblasti vyslaného štátneho

splnomocnenca, ktorý prišiel počas najkrajnejšieho vyčíňania cholery, mal som krásnu možnosť dať do pozornosti odvodnenie z hľadiska zdravotného, hospodárskeho vegetatívneho, čo si on hneď napísal do svojich poznámok s jasným vyhlásením, že túto všeobecne prospešnú vec na jej zabezpečenie príslušnému ministrovi nezabudne bezodkladne navrhnúť. Nie je to seba chvála, pretože tá nikdy nebola mojim chlebom, iba pravda tu hovorí za mňa, predovšetkým preto, že práve prírodný obraz Slovenského Komlóša je na programe.

Významnejšie živelné pohromy, ktorými obec od svojho počiatku doteraz prešla, boli tieto:

V roku 1816 víchrica zabila družstvo vojakov, ktorí v Sárázéri zablúdili.

V roku 1831 cholera, na ktorú zomrelo 828 ľudí, medzi nimi aj farárka, vdova manželka Juraja Sextyho.

V roku 1836 požiar, ktorý pohltil 2 domy farárov, 3 školy so zariadením a zhorela tretina domov Komlóša.

V roku 1849 cholera, na ktorú zomrelo 542 ľudí.

V roku 1863 sucho spôsobilo hladomor, ktorý obec iba podľa notárskeho výkazu v hotovosti stál 28 310 forintov. Okrem toho sa z rozpočtu vlády dostalo 99 forintov a 64 grajciarov.

Obecná podpora	28 310 frt.,	
Štátna podpora	529 frt.	33 gr.
Vládna podpora	99 frt.	64 gr.

Peštianske národné kasíno cez pána

Augustína Treforta	100 frt.
Spolu	29 038 forintov a 97 grajciarov

Je pozoruhodné, že sprostredkovane obec 4 000 tisícom a priamo 470 dušiam poskytla pomoc. Okrem toho jednotlivo miestni bohatší občania tiež pomáhali poškodeným, ale o tom spoľahlivé údaje chýbajú, nemôžem poslávať podrobnejšie výkazy- (podrobnejšími údajmi). Z toho je zrejmé, aká je tu pomerne veľká chudoba. Ak je v obci spolu 8000 obyvateľov, potom polovica z toho je chudobná a Komlóš aj napriek tomu považujú za bohatý. Ako bohatá, ak to tak

berieme, je obecná pokladnica, ale väčšia časť obyvateľov je naozaj chudobná, ktorá si obživu obstaráva prácou svojich rúk. Neverím, že v župe je toľko chudoby, ako práve u nás. V čase bohatej úrody týchto chudobných možno využívať na okopávanie, zber úrody k mlátačkám, v čase núdze, čo je zrejme aj z vyššie uvedeného výkazu, veľa starostí spôsobuje majetnejšej triede a všeobecne obci. Hádám by nebolo zlé cestou pridelovania obecnej pôdy, pomáhať ľuďom v biede, čo sa už uskutočnilo v Majláthe, Alberte, Pitvaroši, Bánhedeši. Potom by chudobný ľud, ktorí priľnú k zemi nesníval o Amerike, čo sa v súčasnosti naozaj stalo na niektorých miestach, pričom Ameriku by objavili vo svojej vlasti. Možno že štátnosť a maďarská národnosť by tým získala, mimochodom nech sa k tomu vyjadria tí, ktorí sú najkompetentnejší. Oni aj tak najlepšie poznajú miestne vzťahy a štátne možnosti.

V roku 1873 na cholery zomrelo 500 ľudí. Práve vtedy som hovoril aj s nebohým Gabrielom Kátaiom, ktorý bol vtedy štátnym dozorcóm tohto vidieku. Toľko o fyzikálnej charakteristike našej obce.

Teraz už nasleduje politická charakteristika, ktorá svojim významom nie je práve na poslednom mieste. Ako už bolo povedané, terajšia obec vznikla v roku 1746 tu usídlenými Slovákmí zo Svätého Ondreja, ktorých počet sa rozmnožoval Slovákmí z Hornej zeme a aj tí, čo prišli zo Svätého Ondreja mohli byť pôvodom hornozemskí. Jozef Rudňanský, ktorý sám bol evanjelického av. vyznania, ich na radu Mateja Markoviča, sarvašského farára usadil sem, na svoju pustatinu. Z akých podmienok? Už to bolo spomenuté. Podľa počtu sem prišlo okolo 80 rodín zo Svätého Ondreja. Na pamiatku nech tu stoja mená niektorých poprednejších hláv rodín. Michal Lenárt, notár; Martin Vajaš, sudca; Juraj Cerovský zákonný sudca; Ondrej Roskoš, Michal Tóth, Pavel Rybársky, Juraj Bugár, Peter Benčík, Ondrej Sudický, Juraj Urban, miestoprísazní sudcovia; Mená ďalších zámožnejších: Jakub Urban, Ján Urban, Pavel Tóth, Ondrej Môčovský, Augustín Domanovský, Šimon Bartošík, Benjamím Varga, Ondrej Varga, Matej Turčan, Michal Legíndi, Juraj Adamík, Michal Ančin, Michal Macai

(alebo Makai), Ondrej Bugár, Pavel Lehocky, Ján Pokoracky, Ondrej Tuška, Matej Šereš, Jakub Makai, Jakub Rimovsky, atď. Predovšetkým pre mier prišli zo Svätého Ondreja sem, ale jeho požehnanie mohli užívať iba veľmi krátku dobu, pretože župy Čanád a Békéš naďalej súťažili komu bude obec patriť. Už v roku 1747 vtedajší krajinský súd Komlóš prisúdil župe Čanád. Tomuto súdnému rozhodnutiu sa celkom Komlóšania nechceli podriaďiť, nakoniec sa však museli vzdať. Z toho je zrejmé, že už vtedy sa Komlóšania usilovali patriť k Békéšu, čo je varovný vzor toho, aby potomkovia neboli horší, ako ich predkovia.

V roku 1748 na podnet Jozefa Rudňanského župa Békéš obnovila spor a vyhrajúc ho Komlóš sa opäť pripojil k Békéšu. Na znak vďaky župa Daniela Lehockého, župného zástupcu odmenila 50 zlatými a krajinského sudcu 7 kusmi pekných koní. V novšej dobe Komlóš v rokoch 1849 -1861 a 1863 – 1865 bol pripojený k Čanádu a v rokoch medzi tým patrilo k Békéšu, z čoho vyplynulo, že mnohokrát aj Békéš aj Čanád vyrubili dane. Dobré sa pamätám, že viac razy z čistých dôvodov som sa usiloval túto obec podržať pre Békéš.

Dňa 26. apríla 1846 pri príležitosti jubilea 100 rokov od založenia obce sme oslavovali s veľkým počtom popredného obecnstva. Ján Čermák po slovensky a Samuel Horváth po maďarsky rečnili s pátosom spomínajúc tých dobrodinco, ktorí sa výnimočne zaslúžili o rozvoj obce a ktorí boli pre nasledovníkov vzorom.

K rokom 1848 a 1849 sa viažu sladko-kyslé spomienky. Bolo radosťou vidieť, keď tento ľud povstal pre štátnosť a posvätnú zákonnú slobodu ako jeden rozhodný mládenec či muž s veľkým zápalom a pri prinášaní obetí nepoznali prekážky alebo hranice. Horami-dolinami či na rovine, človek stretával všade od radosti žiariace tváre. Dobrú náladu stupňovali hudba a z plného hrdla znejúce národné piesne. Ale keď celá krajina plávala v radostnom zápale bolo prirodzené, že ani Komlóš nemohol s poctivosťou zaosť za ostatnými. Ibaže týchto ľudí, stále zvyknutých na mier

a dobrotivosť, azda nie celkom veriacich v úspech a víťazstvo, nebolo ľahké na začiatku k živšej účasti viesť. Viacerí tvrdili, že Komlóš, ako aj ďalšie obce nikdy neslúžili urbáru, pretože panstvo v obci nepoznali. Teda, aby táto obec bola z každej strany chránená, bolo treba hovoriť, konať a pôsobiť vtedy tu, ako sa len dalo. Čo sa aj stalo. Hovorili sme, šli kde nám kázala povinnosť a konali sme. Z mojich prejavov jeden aj vytlačili, čo ma neskôr stálo skoro život.

Niekoľko krát Ďula, Veľký Bečkerek, Lukáčova dedina, Anjelská studňa nás videli. Radosť sa však čoskoro premenila na žiaľ, keď 13. augusta 1849 po zložení zbraní vo Világoši nastal národný smútok. Chudáci honvédi, zajatí a vyhladovaní sa vo veľkých skupinách rozchádzali. U mňa bol ubytovaný plukovník V –en. Poznávam, že u mňa o ubytovanie pred bojom za slobodu, aj po ňom, nemalo konca. Odobraté alebo odovzdané národné zástavy, pod ktorými toľko maďarských hrdinov bojovalo a vykrvácalo, boli rozložené na dvore fary. Bože – môj! Aký srdcervúci pohľad, povzdychol som si v sebe. Tak, ako teraz zástavy, tak aj hrdinský národ spočíva udupaný v prachu. Príznačné je veľmi, čo teraz bude nasledovať. V jedno ráno vidím pred farou nastúpených husárov v obodratom oblečení. „Dobré ráno husár!“ pozdravím jedného z nich. „Hej pane! ozve sa môj husár, „Dobré ráno pominulo, ale ho ešte nájdeme“. Originálny husár! „Neviem, či ešte žiješ?“ „Ak áno, našiel si už dobré ráno, alebo ho ešte aj teraz hľadáš?“ Čoskoro potom z mojich farníkov, nebohý Niko a ešte teraz žijúci Ambrózi slziac mi dali na vedomie, aby som rýchlo niekam ušiel, odišiel, pretože zo slov niektorých vojakov vyrozumeli, že čaká na mňa polapenie. Ja bez toho, aby som niekomu niečo povedal, pobral som sa a ponáhľal ozlomkrky na môj *sálaš* v Nadlaku. Tu som začas žil v najväčšej tajnosti. Ale už čoskoro mi prišlo na um, že ani tu na mňa nečaká najväčšia bezpečnosť. Aj preto som sa nechal odvieť do Apateleku, kde na bokom ležiacom mieste, medzi neznámymi som sa bezpečnejšie cítil. Je pravdou, že mi tam nikto neškodil. Ale neistota ma natoľko trápila, že som bol nútený v tajnosti nechať sa odvieť na Orošházu, aby som sa tam dozvedel o stave mojej veci . Keď som na Orošháze u istého Tomku, poctivého másiara vystúpil, už tam šla správa, že politická vrchnosť sa chystá vydať na mňa celoštátny zatykač. Pomyslel som si, že tomu musím nejakou predísť.

Ale ako? Požiadal som v tajnosti nebohého Štefana Mikolaya, evanjelického kňaza, aby ráčil na krátku dobu ku mne prísť. To sa aj stalo. Keď sa u mňa objavil, požehnaná buď jeho pamiatka kňaza, požiadal som ho, ak môže, či pôjde so mnou k biskupovi Danielovi Brozmanovi na Čabu, pretože sa osobne chcem vzdať. Nebohý mojej žiadosti vyhovel, šli sme spolu na Čabu, kde sme prespali u nebohého Haana. Na druhý deň som spolu s biskupom šiel do Ďuly. Príchodom do Ďuly som sa hneď zahlásil a za osobnej účasti biskupa som sa vzdal. Ako politický väzeň som opísal moje postoje, ktoré potom pri politickom vyšetrowaní slúžili ako základ. Pokiaľ som sa skrýval a trpel v politickej väzbe, doma všetko zabavili tak, že chudera moja žena bola nútená žiť z toho, čo pre ňu po čiastkach vydali. Takéto smutné dni sme vtedy žili v Ďule, práve vtedy boli uväznení Samuel Mojžičovič, Ľudovít Réthy, Huska, ak sa dobre pamätám Karol, neskôr Ľudovít Bogdáň Seghalomský kňaz refor. cirkvi, aj niekdajší veľký vlastenec Daniel Boczko tam boli. Teda z toho vidieka z ev. a. v. kňazov som ako politický väzeň trpel ja a z refor. cirkvi zase Ľudovít Bogdáň, duchaplný, hlboko veriaci evanjelik a nadšený maďarský vlastenec. Útrapy politickej väzby výrazne zmiernila vtedajšia srdečná účasť, ktorú voči mne z každej strany vo veľkom vyjadrovali. Nech tu stoja na večnú pamiatku mená tých, ktorí si ma najviac vážili. Jozef Beliczey, ktorý ako zámožný dobrosrdečný ctený pánsky človek a svedomitý maďarský vlastenec ma denne zásoboval bohatým obedom. Ján Peer, lekárnik, ktorý s milou manželkou, rodenou Eleonórou Hölclovou dočasne postelnou bielizňou, občas obedom sa starali o mňa. Ambruš Bočkai, Virágoši, Karol Nagy, nadovšetko Ľudovít Polner, ktorí všetci konali na mojom oslobodení, sem rozumejúc aj tých komlóšskych veriacich, ktorí ma prišli navštíviť na Ďulu a odovzdali mi k potešeniu slovenskú bibliu, ktorú pri kňazskom povolaní som zvykol riadne používať. V týchto riadkoch sa pamätám osobitne na Jána Rozkoša, ktorý doteraz žije a vždy sa ma verne pridržal. Niekoľkí z komlóšanov pod vedením učiteľa Mateja Kováča, šli aj do Segedína vo veci môjho oslobodenia. Oslobodenie sa aj podarilo, ale pri jasnom vyhlásení, že moja vec ešte nie je uzatvorená celkom, môžem sa obhajovať slobodný. Veru, boli potom vyšetrowania s novšími a novšími udaniami. Boh vie koľkokrát pochodila moja

vytlačená kázeň vtedajšie politické orgány, v ktorej mimochodom žiadna urážka veličenstva nebola, ale z nej viala iba najčistejšia láska k vlasti, čo ale práve vtedy oči klalo, ale doložím k tomu, že vtedajšie skvelé aktivity boli v prospech Komlóša. Predovšetkým nech slúži ku cti Komlóšanov, že podľa môjho vedomia udania nie z ich kruhu, ale z bližšieho a ďalekého vidieka prišli, o čom som až neskôr mal možnosť sa presvedčiť. Ale ak by sa chcel váženy čitateľ pýtať, že načo to aj bolo všetko tu vyratúvať.

V krátkosti by som iba to povedal: teda na to, keďže môj osud s osudom obce bol najužšie spojený, musel som vtedy tu v každom prípade vystúpiť a veci tak vybaviť, aby česť a prospech obce boli ochraňované.

V roku 1850 26 rodín *Mojžišovho* vyznania sa sem prisťahovalo z Makova, čo vtedy predstavovalo 126 duší. Odvtedy sa počet izraelitov sčasti rozmnožil, aspoň takto je vec u mňa nahlásená. Z hmotného hľadiska sa teší zo zaradenia do najvyššej triedy. K prednosti tohto nech je povedané: starajú sa o rodinu, hovoria maďarským jazykom a dôkladne sa ho učia, pritom aktuálna bola podpora paláca maďarskej akadémie, čo na základe môjho vyhlásenia urobili. S čím ale nemožno súhlasiť, že často menia svojich učiteľov, čo také časté zmeny nemôžu byť v žiadnom prípade prospešné pre výchovu..

12. júna 1852 jeho veličenstvo cisárstva a kráľovstva František - Jozef I. nás vyznamenalo svojou návštevou. V mene obce a cirkvi pri tejto udalosti jeden hrdina čižmár s chrabrým srdcom skočil ku kočiari jeho veličenstva, predstaviac sa ako vyslužený vojak, ktorého jeho veličenstvo obdarovalo.

9.mája 1872 jeho veličenstvo cisár a kráľ František - Jozef I. nás opätovne obšťastnil idúc z Mezöhegyse. Stalo sa to vtedy, keď zúrila na mnohých miestach povodeň. V mene obce a cirkvi ho v maďarčine vítal Samuel Horváth.

29. marca 1873 zomrel Adam Soltés, zaslúžilý notár, ktorému táto obec môže žehnať, ako aj jeho pozostatkom!

28. decembra 1879 stoličnú cirkevnú pustu o výmere 777 1231/1600 jutár obec kúpila so súhlasom Ministerstva financií Maďarského kráľovstva a s povolením Békéšskej župy za večnú cenu pozemok 1100 štvorcových siah, počítajúc za 140 forintov/siahu:

157.771 forintov a 22 grajciarov, čo i keď nie v celosti tiež sem patrí, pretože kúpa a predaj sa udiali za účasti a súhlasu politických orgánov.

Po prebraní hlavných črt politickej charakteristiky našej obce prejdem teraz na štatistickú charakteristiku, ktorá ako v minulosti, tak i v prítomnosti je nasledovná.

Podľa starého panského súpisu:

Rodina Rudňanských má	57	gazdovských domov	29 3/8
Rodina Rostyova a Mondbachova	65	-„-	29 3/8
Rod. Horváth na starom ráte	60	-„-	25 3/8
Potomkovia Fran. Daróczyho	6	-„-	2 4/8
Potomkovia Roz. Daróczyovej	5	-„-	2 7/8
Potomkovia Bar. Daróczyovej	6	-„-	2 7/8
Rodina Csehova	20	-„-	7 1/8
Rodina Csabai	7	-„-	2 3/8
Rodina Kornisova	15	-„-	4 6/8
Rodina Ketzerova a Horváthova	12	-„-	4 6/8

spolu 253 gazdovských domov 114 4/8
pozemkov

Farská usadlosť	1
Učiteľská	1
Preceptorská	4/8
Notárska	1
Obecné	3
Úradná pošta	2 2/8 s
1200 štv. siahami	
Plocha obce	336 jutár a
400 štv. siah	
Pasienky	4000 jutár
a 171 štv. siah	
Potok okolo osady	9 jutár
Cesty	172 jutár a
918 štv. siah	
Vinice	259 jutár
a 116 štv. siah	

Konopné polia	232 jutár a
681 štv. siah (zvané aj Konopiská)	
Ostatky s otáznikom	3 plochy
Cirkevná vinica	12 jutár
Jahodová záhrada (morušová záhrada)	3 jutrá

Vynechávam deväť viníc na predaj bez dieží sú na odber. Všetky vinice z roku 1770 sú súčasťou na predaj.

Celý komlóšsky chotár tvorí 12 442 jutár a 405.5 štvorcových siah.

Mená nových gazdov: Jozefína Darócziová, Bajzáth Juraj, Horváth Gabriel, Cseh Ladislav, Dóryová Juliana, Csabay Anton, Kornis Karol.

Poznámka: V obecnej knihe udomáčovania obyvateľstva od 18. júla 1845 čítať slovo za slovom. Od pána Ladislava Kornisa, ctení mladší (slovenský) potomkovia, pozostalosť po jeho otcovi Pavlovi Kornisovi a celého majetku Kornisovcov 1/7-iny tejto hodnoty bola odkúpená 1/8-ina majetku a za to bolo zaplatené 724 Ft. 29. septembra, ešte 400 Ft. bude vložené a dovedy budú ešte platené úroky.

Durčák Ján a manželka Kornisova Terézia, Szakál Jakub, Kiss Alexander a Nedecky Juraj, Virágos Alexander, Časť gróffy Forgáčovej, ktorú mal v nájme barón Michal Rudňanský, po jeho smrti prešla Bernriderra, ktorý si vzal za ženu vdovu po nebohom barónovi.

Potomkovia Karola Csepregiho: Anton Aczél, neter vdovy po Jánovi Böcskym Františka Sixtyová a Judita a takisto Halasi Csuzy Pavlova, Ignác Horváth, Imrich a František, potomkovia Ignáca Vigyázóa a pani Talianová, Žigmund Rosty, Rozália Harazínová.

Na jednej strane tótkomlóšskej *zaludňovacej* knihy je možné čítať, že obec Tótkomlós ročne nájomné na hlavu od 24. apríla 1836 do 24. apríla 1837 platila 85 552 forintov a 19 6/8 grajciarov.

Najnovšie štatistické údaje podľa výkazu obce:

Chotár obce Tótkomlós má	8556 kat. jutár	150
štv. siah		
Z toho : pod orbu spadá	7916 jutár	
110 štvr. siah		

ako záhrady slúžia	121 jutár	1 069
štv. siah		
na vinice	187 jutár	325
štv. siah		
pastviny	299 jutár	
107 štv. siah		
tústie	32 jutár	
158 štv. siah		
Ročne sa urodí	25 - 30 tisíc hl. pšenice	
	10 - 15 tisíc hl. jačmeňa	
	2 - 16 tisíc hl. kukurice	
	700 - 800 hl. stolového vína	

Má tiež stromovú záhradu, o ktorú sa stará lekárnik Ján Tatay a učiteľ Vojtech Horváth ju obhospodaruje. Okrem toho jahodová záhrada (morušová – poz. prekladateľa), ktorá dobre slúži na prechádzky.

Podľa celoštátneho sčítania obyvateľstva v roku 1881 je počet všetkých obyvateľov:

evanjelici	7898
reformovaní	117
rímsko - katolíci	358
grécko - katolíci	135
vyznávači Mojžiša (Židia)	170
Spolu	8678

Verejné stavby

Obecný dom - postavený v roku 1817 s nasledovnou latinskou ozdobou: hanC ereXIt KoMLós aere sVo q Voq Ve Voto Vt slbl VentVrls hlnCq Ve Dot IVra sVls . Z latinčiny preložené do slovenčiny: „Obec komlóš v tomto dome postavil radu. Trvať bude, nebesá tomuto cieľu nech k dobru pomáhajú!“

Dva notárske byty. Dve reštaurácie. Dva parné mlyny, z čoho v jednom má evanjelická cirkev 1/3 podiel. Jeden kostol s vežou, ktorá je na celej Dolnej zemi najvýstavnejšia, o čom je podrobnejšia zmienka v časti inštitúcie. Dve fary. Šesť učiteľských domov (siedmy v nájme).

Jednoposchodová budova, ktorej horná časť slúži ako zasadačka cirkevnej rady, dolná potom slúži ako cirkevný sklad (vlastníctvo e .c. a. v.). Jedna miestnosť je sporiteľňa, ktorá je tiež majetkom ev. cirkvi. Tri obecné suché mlyny s dvomi - dvomi kameňmi (v prípade potreby sú aj tieto použiteľné). Jeden cirkevný mlyn na lisovanie oleja a kaše. Jedna židovská škola s bytom a modlitebňou. Nespomenul som lekára preto, lebo je vlastníctvom príslušného lekárnika.

Úradné osoby:

Okrem richtára, sudcu a prisažných, o ktorých bude reč nižšie sú - dvaja notári: Ľudovít Csörföly a Michal Povážay. Dvaja zapisovatelia – Juraj Rolko, Ľudovít František Kostra. Jeden obecný ochranca, Matej Antal a jeden jeho zástupca. Jeden lekár, MUDr. Pavol Šimon. Jeden obhliadač mŕtvol, (Jozef Hanke). Jeden lekárnik Ján Tatay. O farároch a učiteľoch bude písané v časti o cirkvi a školstve.

Všeobecné inštitúcie

Maďarský kráľovský poštový úrad. Terajší *poštmajster* T. Beliczey Albert , v okolí známy a vážený pre svoju precíznosť.

Obecná rada: Rozdeľuje sa na činnosti právne , finančné, hospodárske a sirotsko-opatrovateľské vetvy. Zasadá v obecnom dome.

Členovia súčasne pôsobiacej obecnej rady s úzkym zameraním sú nasledovní:

Pavel Machan, starosta; ml. Pavel Hovorka, zástupca starostu; Michal Môťovský, pokladník; Pavel Toth, výberca daní; Vojtech Vitéz, vykonávateľ; Martin Machan , hospodár; Ľudovít Csörföly, zapisovateľ; Michal Povážay, zapisovateľ; Juraj Rolko , pisár; Ľudovít František Kostra, pisár; (bol zvolený za notára na Albert). Matej Antal , opatrovník; Ignác Papfy, pomocný opatrovník; MUDr. Pavel Šimon, lekár; Jozef Hanke, obhliadač mŕtvol; Ján Tatay, lekárnik.

Okrem toho má obec aj poslanecký zbor, ktorý podľa 25. januára 1878 uskutočneného vytvorenia je zložený z nasledovných členov:

Virilišti:

ml. Ján Lehocky, Martin Boroš, Matej Lásik, Gregor Hovorka, Ján Meleg, Ján Štirbic, st. Adam Račko, Samuel Herzog, Ján Závada, Juraj Nagy, st. Michal Francisci, Samuel Petri, Ondrej Pipíš, Pavle Karkuš, Ján Beňo, Bernard Iricz, Pavel Hovorka, Pavel Francisci, Albert Beliczey, Ján Povážay.

Volení:

Ján Varga, Pavel Povážay, Pavel Frakaš, Ján Ančin, Juraj Kmeťka, Pavel Machan, Martin Machan, Štefan Bogár, Ján Ondrejo, Jozef Roskoš, Ján Tátay, Michal Môtovský, Ondrej Tóth, Ján Lehocky, Juraj Puškeľ, Pavle Tóth, Ondrej Karkuš, st. Pavel Hovorka, Ondrej Teplan, Juraj Maľa.

Zvolávajú sa pre prijatie závažnejších, dôležitejších rozhodnutí.

Zriadenie cirkevných škôl, súbežne s obcou, zriaďovatelia sú tí istí, ktorí tu boli menovaní. Tu iba to považujem, čo treba spomenúť, že z Fótru pozvaný duchovný Ján Sarkóci a učiteľ Peter Mravík boli prisťahovaní sem, nesúc so sebou približne 60 funtov vážiaci zvon zo Svätého Ondreja, ktorý za svoje hrdinstvo ako dar získaných zlatých a z vlastného vrecka pridaných 60 forintov obstarali. Tento zvonček dlhú dobu činil dobré služby, ale už počas môjho pôsobenia praskol tak, že cirkev ho musela znovu odliať. vedec Pavel Valaský spomína vo svojom rukopise, ktorý zanechal, že počiatky obce, ako i cirkvi sa stretali s veľkými ťažkosťami pre súboj Čanádskej a Békéšskej župy o obec a jej majetok, ktoré sa čoskoro smutne prejavili aj v cirkvi. Čo aj tak bolo. Veď, kde trpí telo to pocíti aj duša. Čanádska župa už v roku 1748 zapečatila modlitebňu a zakázala aj konanie bohoslužieb. A aby ani Békéšska župa neostala dlžná, nie len svojou pečaťou pečatila, ale chcela zadržať aj duchovného. Pri tom chudák duchovný v tiesni čoskoro odstúpil, v nechcených šatách sa síce dlhšiu dobu schovával v susedných diecézach, ale pritom v čase noci i tak svojich prívržencov navštívil a tajne im slúžil večeru Pánovu. Podľa pamätí spomenutého Pavla Valaského maštale Pavla Tótha a Martina Karkuša slúžili spomenutému duchovnému ako útočisko. Toto týranie trvalo asi tri roky, kým konečne Békéšska župa vyhrajúc

konečne nad Čanádou rozlomila aj pečate a modlitebňa sa podľa práva odovzdala na užívanie. Na tomto poli nehynúce zásluhy si vystavil predovšetkým barón Jozef Rudňanský, ktorý slobodnú voľbu náboženstva Komlóšanov presadzoval podľa svojich možností na vyšších miestach a ako strážny anjel vo vtedajších macošských pomeroch bdel nad nimi.

Dňa 1. novembra 1754 zomrel Ján Sarkóci, prvý spomenutia hodný duchovný tejto farnosti, ktorý v uplynulých deviatich rokoch a piatich mesiacoch ju skutočnou apoštolskou usilovnosťou viedol. Nech je na veky požehnaná jeho pamiatka.

Nástupcom sa stal v roku 1755, pôvodcom z Turčianskej stolice Ján Klečáni, ktorého Valaský ako vedca, ctihodného a veriaceho charakterizuje, čo on aj v skutočnosti potvrdil, keďže počas jeho pôsobenia tak obec ako aj cirkev vo väčšej miere rozkvetli. V tom čase jeden učiteľ, menom Matej Besterczei pre neusporiadany život musel odísť. Roku 1758 ho 1758 vystriedal Michal Tomka z Folkusházy, turčiansky muž. Keďže sa sám musel starať o školopovinné deti oboch pohlaví, čo dôsledne nebol schopný sám zabezpečiť.

18. mája 1758 ako pomocníka mu zamestnali v dievčenskej škole Petra Vágnera z Kis-Zellő novohradského muža. Tu vidíme, že oddelenie žiakov podľa pohlavia bolo dobré, správne rozhodnutie, ktoré rozhodnutie v stredných triedach v Slovenskom Komlóši aj dodnes dodržiavajú. Kiež by bolo možné zaviesť ho vo všetkých triedach. Rozmnožením počtu údobí cirkvi sa zväčšenie doterajšej modlitebne stalo páľčivou potrebou. Čo do dĺžky i šírky sa modlitebňa rozšírila približne o jednu siahu.

26. októbra 1762 zomrel Ján Klečáni, verný a energický sluha Pána po šesť ročnom a desať mesačnom požehnanom pôsobení.

Začiatkom roka 1763 ho vystriedal Samuel Stankovič z Hontu (Szúd-honti). V čase toho význačného muža bola vyrobená nová noha zvona z dreva, na ktorú dal vyťahnúť 3 medené zvony a taktiež dal postaviť novú, od predošlej pohodlnejšiu, pre dôstojnosť úradu vyhovujúcejšiu faru. Musel sa postarať aj o novú modlitebňu, pretože doterajšia už nevyhovovala, lebo bola stará a tiež úzka.

V roku 1766 na deň Sv. Michala boli položené jej základy.
Zaznamenané boli jej rozmery - dĺžka 14 a šírka 6 siah.

V roku 1767 na deň Sv. Michala za prítomnosti mnohých farárov a poslucháčov bola slávnostne vysvätená. Učiteľmi v tom čase boli Michal Tomka a Peter Vágner, z predstavenstva obce sa zase spomínajú: Juraj Cerovský, sudca; Ján Farkaš, zákonný sudca; Pavel Bobor, Ondrej Tuška a ďalší prísažný: Juraj Tósecký a Ján Ďurkovič zástupcovia cirkvi. Posviacka kostola sa udiala už za richtárstva Ondreja Môtovského. Samuel Stankovič riadil túto cirkev 7 rokov, nechajúc za sebou tejto cirkvi najlepšiu pamiatku.

Roku 1767 sa zriadila dievčenská škola.

1769 Samuel Stankovič sa odsťahoval do Sarvaša. V úrade ho nasledoval z Baďánu veľkohontský Pavel Valaský, ktorý bol priamo pozvaný z Lipskej univerzity za kňaza, tohto vedca, citlivého a dôrazného kňaza. Počas pôsobenia tohto sa udiali nasledovné významnejšie udalosti :

1770 v priebehu častého ponúkania pre najväčší prospech obce, počas richtárstva Jakuba Urbana boli vysadené vinice.

1771 Karol Janečka vyhotovil v Bratislave organ. Ako richtára z toho času Juraja Tótha a zákonného sudcu Pavla Bobora spomínajú.

Pre učiteľa Tomku nový byt a pre kňaza múzeum postavili. Aj z toho vidieť, že Valaský miloval vedu. Richtárom obce bol Ján Kostoláni.

1774 Tomka nezládal výchovu všetkých chlapcov, a tak pozvali za učiteľa menších chlapcov z novohradského Kis-Zellő Petra Žingoriho. Ako richtára obce spomínajú Ondreja Môtovského.

1775 Pre neho sa postavili byt a škola.

1776 Pre pomocného učiteľa Vagnera, počas richtárstva Jána Kostolániho zriadili byt.

1777 na fare z pálenej tehly postavili novú pivnicu. Dovtedy z väčšej časti obec kryla potreby cirkvi. Pretože sa ale výdavky obce čoraz viac množili, páľčivou potrebou bolo postarať sa o osobitný sklad pre cirkev. Tak sa stalo, že sa postavil zvlášť suchý mlyn a mlyn na *kašu*. Spomínajú richtára Pavla Bobora, zákonného sudcu Martina Pipíša, notára Štefana Benica a prvého starostu Martina Karkuša. Dôraznosti toho muža mnohému môže cirkev ďakovať.

1777 obec sa rozmnožila o 50 domov. Počet domov vzrástol na 450. Počet duší sa zvýšil na 3458. Valaský počas riadnych služieb Božích odsúdil klebetenie mládeže obidvoch pohlaví. Tento muž vo svojich pobožných kázňach pôsobil na cirkevníkov z kančľa, počas pohrebov, spovedí chorých i bežných návštev jednotlivých rodín v ich domácnostiach, vplýval pri katechizácii mladých ľudí obidvoch pohlaví. Slovom tento muž pochádzal priamo z duše Boha, ktorého pozornosť sa dotýkala aj najmenších vecí, s akými sa v minulosti bolo možné iba zriedka stretnúť.

1780 Na ruinách starej školy postavili pre chlapcov novú školu. Ako sudcu spomínajú Martina Pipíša a ako cirkevného dozorca Martina Karkuša.

1780 Pavel Valaský prijal po 10 pol ročnom požehnanom pôsobení v Slovenskom Komlóši z tu nespomenutých dôvodov pozvanie czinkotskej cirkevnej obce. Pri jeho rozlúčkovej kázni prítomní cirkevníci horko plakali. Jeho nástupcom sa stal zvolenský rodák z čovárského cirkevného zboru pozvaný Matej Janek, ktorý sa po 10 ročnom pôsobení 27. mája 1790 dôsledkom choroby pomínul.

1790 Sexty Juraj, pochádzajúci z Kamenného Gemeru bol pozvaný za kňaza z Veľkého Slaboša, v čase ktorého bol postavený súčasný kostol a veža, jeho fara sa stala svojou pohostinnosťou známa po celej krajine, k čomu pomohli predovšetkým dve okolnosti, a to: vtedajší impozantný kňazský príjem, ktorý sa neskôr vyvíjal viacerými smermi, ďalej, že bol bezdetný. V sakristii kostola je podobizeň jeho tváre doteraz viditeľná. Sexty je známy tým, že od neho a Valaského pochádza stará kronika, vzťahujúca sa na túto obec a farnosť.

1793 Peter Žingor sa vzdal postu učiteľa, na jeho miesto bol zvolený Daniel Buro z Alnoá.

1794 Peter Vágner odstúpil. Jeho nástupcom bol zvolený Adam Samec zo Starej Turej (Turiec).

1803 Adam Samec sa presťahoval do Nadlaku.

1804 Michal Tomka pre starobu sa vzdal a uvoľnené miesto vtedy zaplnili tak, že Danielovi Burovi dali väčších, Danielovi Bartolomejdesovi menších chlapcov, Martinovi Delhimu zase dievčatá na výchovu.

1814 Buro sa vzdal, jeho nástupcom bol zvolený orošhátsky učiteľ Ondrej Zatroch.

1823 Ondrej Zatroch zomrel a na jeho miesto nastúpil Martin Hegedús.

29. augusta 1829 po 39 ročnej službe zomrel Juraj Sexty. Po jeho smrti Karol Bende a o rok neskôr Ján Čermák boli zvolení za riadnych kňazov. Tu sa začína v Slovenskom Komlóši dvojkoľňazstvo (dve farnosti), čo by prísnejšie hodnotenie ťažko znieslo podľa mojej mienky. Podľa môjho názoru by bolo výhodnejšie väčšie obce rozdeliť na časti a do každej osobitne inštalovať zodpovedného kňaza spolu s učiteľmi. Tak by sme dosiahli cieľ skôr a istejšie ako takto, keďže duchovné pastierstvo sa nemôže praktizovať riadne pre veľké množstvo povinností, ako aj pre rôznosť názorov, čo viac-menej ako prekážka pre riadny chod vecí.

1831 Martin Delhy, učiteľ dievčat zomrel na žľzníkový záchvat. Nástupcom bol, zvolený Pavol Novák, ktorý pre výchovu všetkých dievčat ani pri najlepšej vôli nemohol vyhovovať, rozhodlo sa, že menšie dievčatá bude viesť z Veľkého Varadína pozvaný Samuel Theil a väčšie viesť bol poverený Pavel Novák. Theil bol výborný organista a Pavel Novák zase usilovný a svedomitý učiteľ dievčat.

1835 Daniel Bartolomejdes, učiteľ menších chlapcov zomrel. Na jeho miesto bol zvolený Karol Tomka, ktorý už predtým v mieste 4 roky pôsobil v úlohe pomocného učiteľa.

23. januára 1836 uskutočnila sa kanonická vizitácia cirkvi.

1. augusta 1844 Karol Bende, kňaz po 14 ročnom a 11 mesačnom pôsobení zomrel. Karol Bende napísal jednu knižočku, pre dedinské školopovinné slovenské deti s názvom „Jazyková príručka“.

11. decembra Karola Tomku vystriedal Matej Kováč.

20. októbra 1844 nasledoval Karola Bendeho v úrade pozvaný Samuel Horváth z Tisza-Földváru, ktorý v 3-tiu adventnú nedeľu bol vtedajším békéšskym biskupom Samuelom Krištóffym a nadlckým kňazom uvedený do úradu. Nebohý vznešený kolega Ján Čermák pri mojom príchode mi povedal toľko: „Pán brat, konajte v prospech tejto farnosti všetko.“ Ja po nastúpení do úradu som si vytýčil na poli cirkevnom, rozvíjať a rozširovať ev. život veriacich ako hlavnú úlohu. Vychádzajúc z toho cieľa usiloval som sa z kancla, pri pohreboch, opatere chorých, spovediach, večerných hodinách

pôsobiť na veriacich čo najlepšie, ako som mohol. A s akým výsledkom? To sem nepatrí. Na školskom poli ako hlavný cieľ pre deti, rodičov, farnosť, obec a krajinu bolo ich dobro, dobre vediac, že hoci som kňaz, zároveň som aj maďarský občan, vlastenec a moje vlastenecké úlohy sú obsiahnuté už pri kňazskej vysviacke v mojej prísaha. Tak mysliac, vážil som si síce rodinný a cirkevný jazyk, ale na druhej strane v rámci požiadaviek aj v tom smere som pôsobil, aby dieťa nezaostalo ako vlastenec za ostatnými. Slovom išlo mi o to, aby dieťa bolo silné telesne i duševne a tým životaschopné. Toto boli moje predsavzatia, ktoré som sledoval vo svojom pôsobení. To aj preto tu spomínam, aby som čitateľovi dal možnosť správne posúdiť moje ďalšie pôsobenie. Aj z toho vidieť, že aj keď som si akokoľvek vážil dôstojnosť ľudí, nehľadal som ich priazeň vo svoj prospech, ale pre prospech cirkvi, obce a štátu, v tomto som hľadal Božiu slávu. Pravda, že na tomto poli som mal dosť problémov, ale ja, ako jeden z poverených sluhov Boha som na to nemyslel, ba čím väčšia bola prekážka, ktorú som stretol, tým som väčšiu chuť a smelosť z toho naberal na jej šťastnú porážku, vediac, že kto chce vidieť výhru, nemôže sa schovávať pred problémom.

1846 Pre Mateja Kováča, učiteľa menších a Martina Hegedúsa, učiteľa starších chlapcov, sa dlážky ich školy urobili z dreva a definitívne staré neforemné krčmárske lavice a stoly boli náhradné riadnymi školskými stolmi a lavicami, dôstojnými aj pre kostol.

1846 Oslávili sme pamiatku 100. výročia osídlenia Slovenského Komlóša, o čom už bola reč. Pri tejto príležitosti cestou slobodnej zbierky, z tmavočerveného zamatu vyhotovená bola, zlatom zdobená prikrývka oltára, pohár, tak isto záves na kancel, kúpené od Antona Kosglebu v Budapešti. Manželia Ondrej Beňo Anna Šüvegešová poslúžili darom, vyleštenou, do tvrdej kože viazanou, portrétmi našich spasiteľov vyzdobenou knihou, do ktorej uviedli mená významnejších dobrodincov.

1848 po vypuknutí povstania, Samuel Horváth spolu s tótkomlóškymi národnými strážcami šiel do Banátu za táborového kňaza, menovite do Éčky a Lukáčfalvy, odtiaľ o 6 týždňov neskôr sa spolu s priaznivcami šťastne vrátil domov. Z nich

iba jeden, Velkovič zomre, aj ten prirodzenou smrťou. Ostatné je podrobnejšie vykázané v politickej časti.

1851 dňa 11. februára sa Samuel Theil, učiteľ menších dievčat, po 19 rokoch služby pominul. Na jeho miesto dňa 31. 8. 1851 bol zvolený Karol Hegedús. Tento rok je významný i tým, že Martinovi Hegedúsovi pre starobu, chorobu z dôvodu uznania jeho zásluh bolo schôdzou povolené držanie jedného šikovného pomocného učiteľa. Ďalej pre neustále rušenie cirkevného pokoja, proti evanjelickému jednotnému zdaňovaniu nariadili daň za majetok, čím boli položené základy šťastnejšej budúcnosti, pričom pominuli trenice, očividne sa zvýšil aj hmotný a duševný prospech. Takto by to malo byť všade, pretože ak už ani politická spoločnosť nestrpí nespravodlivosť, o čo menej je to prijateľné v jednej veriacej, zásadovej spoločnosti, akou je cirkev.

12. júna 1852 cez Slovenský Komláš cestovalo jeho veličenstvo František Jozef I. cisár a kráľ, o čom už bola reč.

27. septembra 1852 sa rozhodovalo, pretože Martin Hegedús pre starobu aj chorobu zo dňa na deň zaostával, už ani pri pomocníkovi školská povyšovanie výučba, ani kostolné a pohrebné služby nie sú na takej úrovni, ako to žiada potreba, predovšetkým pravá dôstojnosť cirkvi. Požadajú pána biskupa, aby láskavo zo svojho kruhu vyslal delegáciu čím skôr, ktorej hlavnou úlohou nech bude svedomite preveriť Martina Hegedúsa, či je ešte schopný pre ďalšie pôsobenie, alebo nie? Či je jeho škola v takom stave, v akom by mala byť? A ak by už to ďalej nešlo, či nebolo by cieľavedomejšie postarať sa oňho cestou slušného dôchodku?

18. novembra 1852 vyžiadaná biskupská delegácia sa objavila na tvári miesta na splnenie vytýčenej úlohy čo najlepšie ako to bolo možné, a vybavila dôrazným postupom riadny dôchodok, ktorý bude trvať do smrti pre Martina Hegedúsa za 26 rokov a 9 mesiacov služby. So súhlasom cirkvi sa rozhodlo takto: 33 meríc *consipationálna* pšenica, 80 frt., 1 siaha dreva, 4 siahy slamy, pol siahy paliva(raždie) a dôstojné bývanie. V prípade, že by býval so svojim synom Karolom, namiesto toho peňažná náhrada. Na miesto Martina Hegedúsa učiteľom starších chlapcov pri úprave platu bol zvolený Matej Kováč, doterajší učiteľ mladších chlapcov.

18. septembra 1853 za učiteľa mladších žiakov bol zvolený Daniel Gaal z Domoňu – peštianskej župy.

15. mája 1854 cirkev rigorózne rozhodla, že bude podporovať každoročne Sarvašskú biskupskú vysokú školu.

13. júna 1854 cirkev sa zaviazala, že na pomoc Sarvaškej biskupskej vysokej školy ročne bude prispievať 391 frt. a 23 grajciarmi.

1854 cirkevný zbor spoločne s kňazmi a niekoľkými učiteľmi sa podieľali 541 frt. a 18 grajciarmi na fonde Sarvaškej cirkevnej vysokej školy.

1854 na opravy kostola z vonka i z vnútra vynaložila cirkev 8016 frt. a 50 grajciarov.

1. februára 1855 stanovila prvému dozorcovi ročný plat 50 druhému 45, funkcionárovi cirkvi 40 frt.. Pri tej príležitosti učiteľovi Karolovi Hegedúsovi sa zvýšil plat z 50 meríc na 70, ale s podmienkou, že bude hrať na organe.

24. apríla 1855 presbytérium dalo zástupcom, ktorí mali ísť na orosházsku presbyterskú schôdzu inštrukciu, aby presbyterský poriadok, najlepšie vyhovujúci evanjelickej cirkvi v maďarskej krajine a zákonnou praxou posvätený, bránili zubami nechtami.

5. júna 1855 presbytérium rozhodlo, že na sarvašskú biskupskú vysokú školu ročne splácaný kapitál 391 frt. pre ľahšie, cieľavedomejšie a istejšiu evidenciu vyrubí pre všetky rodiny takou formou, že zostaví triedy, podľa toho ako kto bude splácať trvalo svoj podiel podľa svojich možností. A kto by hneď vklad zaplatiť nemohol, vystaví pre seba doklad o povinnosti riadne platiť aj úroky do času povinnej splátky,

21. augusta 1855 Pavel Novák, ktorý bol 24 rokov verným učiteľom väčších dievčat ochorel, dostal porážku cirkev sa o neho tak postarala, že nariadila predchádzajúci plat mu plne vydávať počnúc od 1. decembra 20 okovov žita, 80 frt., 1 siahu paliva, 1 siahu dreva a voľné bývanie pre neho ročne, s jasným vymedzením, že tento plat bude trvať iba do dňa jeho smrti, po nej ani manželka a ani deti nebudú mať na takúto cirkevnú podporu nárok. Potom túto sumu za osobitných okolností cirkev chce spravovať pre siroty. Namiesto Pavla Nováka zvolili za učiteľa starších dievčat Daniela Gaala. Toto zasadnutie je povestné i tým, že pri tejto príležitosti

nariadilo zbúrať cirkevnú Hegedúšovu školu a namiesto nej rozhodlo postaviť cieľavedomejšiu, krajšiu stavbu. Takzvaná Hedgedúšova škola a byt boli staré, tmavé, vlhké, vyčnievali na trhovisko. A to bolo veľmi správne, že miesto starej naproti kostolu sa rozhodli vystavať oveľa krajšiu a trvácnejšiu stavbu.

2. septembra 1855 namiesto Daniela Gaala za učiteľa menších chlapcov zvolili Samuela Chrenku. Pri tejto príležitosti bolo zrušené aj veršovanie za mŕtvych, ktoré učiteľom nebolo práve milou povinnosťou. Úplné zrušenie sa síce celkom nepodarilo, ale sa rozhodlo o ich regulovaní.

18. septembra 1855 Samuel Horváth, riadny kňaz cirkvi bol zvolený za seniora békéšskej ev. a. v. cirkvi.

10. novembra 1855 znovu oživilo presbyterom už spomínané rozhodnutie o čo najúčinnejšej podpore Sarvašskej biskupskej vysokej školy. Adam Áchim, vtedy biskupský pomocný kňaz bol zvolený za cirkevného notára. Začalo sa konať vo veci volieb presbyterov.

1. decembra 1855 presbyteri, v počte 41 boli volení, pričom na ich povinnosti, tiež na nastávajúcu slávnostnú prisahu boli upozornení.

8. januára 1856 jednohlasne srdcom a dušou bolo rozhodnuté o návrhu podpory sarvašskej biskupskej školy cirkvou pri zachovaní postupového poriadku boli za vyberačov peňazí zvolení Juraj Samuel a Pavel Karkuš.

29. januára 1856 bolo prečítané znenie zakladacej listiny na 6 670 frt., pričom záruka cirkvi bude 6% a vklad bude vo vlastníctve cirkvi. Vtedy boli prijaté opatrenia, ako viackrát predtým o vymáhaní cirkevnej dane.

11. marec 1856 mimo štyroch základných škôl preukázala sa potreba ešte dvoch ďalších škôl v ďalších častiach obce, táto myšlienka bola prijatá. Pretože ďalej cirkev nemala vhodnú miestnosť, kde by mohli presbyteri mať zasadania a správovia pritom občas pokojne mohli vykonávať úradnú činnosť, rozhodlo sa o výstavbe jednoposchodovej budovy v tesnom susedstve cirkevných skladov. Nakoniec z pohľadu cirkvi vinice boli skôr na škodu ako na úžitok, predbežne týchto častí bola doporučená na predaj.

3. apríl 1856. Pretože rozvoj vyučovania je vecou všetkých nás, miestne obecné zastupiteľstvo nariadilo, aby z obecnej pokladnice pre rozvoj vyučovania sa poskytlo určité množstvo peňažnej pomoci pre cirkev, keďže obec ako morálna spoločnosť, je evanjelická a majetná. Rozhodlo sa tiež čím skôr poskytnúť pomoc sarvašskej vysokej škole.

18. jún 1856. Keďže predstavenstvo obce prejavilo určitú zdržanlivosť podľa skúseností pri pomoci cirkvi, presbytérium opätovne vyhlásilo, že dôsledne trvá na prechádzajúcom zasadnutí prijatých požiadavkách, k čomu na posmelenie sa zdôraznilo, že pýtať najmä v takejto svätej veci je nielen možné, ale aj povinnosť a že podobné prípady sa už vyskytli na viacerých miestach. Rozhodlo pre potreby cirkvi kúpiť zo železa zhotovenú a odolnú proti požiaru skriňu typu Wertheim. Pre sarvašskú biskupskú vysokú školu, podľa vzoru zasadnutia biskupa v Mezőberényi vystavenú zakladáciu listinu prečítali, opatrili podpismi a posilnili cirkevnou pečiatkou. Podľa obsahu tejto zakladacej listiny, ktorá vstúpila do platnosti miesto predchádzajúcej za 6 520 frt. na hlavu 6% úrokov ročne v dvoch dávkach cirkev zaplatí 391 frt. 12 gr. (aj predtým cestou voľných darov zhromaždili viac, ako 520 frt.). Čoskoro príde čas na rozdelenie spoločných pasienkov, upozorňovali staršiovia cirkvi a túto príležitosť by sa mali usilovať využiť v prospech cirkvi tak podnikatelia ako aj miestny občania.

29. jún 1856. Rozhodnuté bolo, že stavba presbyterskej haly bude poschodová. Hore by sa mali konať schôdze a konali by Sa občas aj iné podujatia. Spodná časť by mala byť postavená pre obchod a pivnicu, z čoho cirkev by mohla mať menší materiálny osoh.

26. august 1856. Segedínska a kostol stavajúca tiszaföldvárska cirkev na ich podporu nariadila zbierku po domoch a pri tejto príležitosti bola vymenovaná delegácia. Pre knižnice čanádalbertského okruhu, pre ich zostarnutie z prostriedkov cirkevnej pokladnice sa rozhodlo vyplatiť 10 frt.. Ozaj ako je na tom knižnica? Akú škodu utrpela? Hádám by neškodilo takéto duševné poklady „salva venia sit dietum“ – mať na zreteli a z času na čas ostrážitou pozornosťou sledovať.

11. október 1856. Cisársko-kráľovské Ministerstvo náboženstva a všeobecného vzdelávania vzhľadom na slobodu názorov poslalo cirkvám ako aj jednotlivým farnostiam návrh na organizáciu cirkví. Náš cirkevný zbor sa k starému, t. j. 1790 1. 26. zákonnému ustanoveniu vyjadril v tom zmysle, že superintendencia má povolenie synodu urgovať.

Z toho v týchto dňoch mnohých bolí hlava. Pritom darmo, pretože skôr–neskôr bude treba pustiť sa do toho, už aj preto, lebo ak sa vec odkladá sťažuje sa jej riešenie, zo dňa na deň väčší priestor dostáva ľahostajnosť a ateizmus, ba na mnohých miestach sa rozširuje aj nazaretizmus v našej vlasti. Za takýchto podmienok, aspoň podľa mojej mienky, nesmieme otáľať. Viac ľudí viac vidí. O organizovaní cirkvi ale poznamenávam, že od toho sa naši rozumnejší funkcionári dištancovali. Vplyv svetských javov a vplyv v evanjelickej cirkvi obmedzili na veľmi úzky priestor. Naša evanjelická cirkev v našej vlasti im môže v mnohom ďakovať, že vznikli ich doterajšie postoje, pretože títo bránili a z času na čas aj podporovali cirkev, i keď v konečnom dôsledku sa priklonili ku konzistoriálnemu poriadku.

Ctime staré základy a aj Boh nás požehná. My môžeme byť úspešní spoločnou spoluprácou. Odtrhnutí od seba sa budeme podobať rozviazaným snopom.

Uskutočnil sa súpis školopovinných detí. Pomohol pritom aj dohľad presbyterov nad nezodpovednými rodičmi.

15. november 1856. Opätovne vzrástol dohľad nad nezodpovednými rodičmi školopovinných detí presbytermi. Mlyny boli dané do nájmu na tri roky. Overovali sa parcely. Bola nájdená plocha cirkevnej, respektíve (lepšie povedané) učiteľa náboženstva, čo je pochopiteľné a vysvetliteľné. Ukázalo sa, že teraz užívaná zem nezodpovedá starým pôvodným dokladom. Pokúsil som sa podľa mňa dostatočne presbyterov upokojiť o tom, že my cirkevné pozemky týkajúce sa kňazov a učiteľov len tak zvládame ako boli nám na užívanie dané, ináč ba sme to ani nezvládli. Čo ale presbyterov vôbec neuspokojilo. Oni si mysleli, že zeme užívané kňazmi a učiteľmi sú väčšie, ako by im podľa práva patrilo, žiadali vymeranie. Aby nás nepovažovali za porušovateľov práva, museli sme meranie prijať. Z merania vysvitlo, že ¼ rozdiel nebol na viac,

ale údajne v porovnaní s pôvodnými dokladmi ešte aj chýbalo. Pýtal som sa nebohého Jána Čermáka, ako v úrade najstaršieho: aký je stav? Po čase sa on vyjadril, že tento rozdiel vznikol po opustenej usadlosti, práve preto bolo viac. Tak sa majú veci, že zlej zeme je vždy viac, ale bolí, keď zem vo vyššej kvalite odpadne od tých, ktorých sa týka.

Podľa môjho vedomia, aj pred biskupským zasadnutím sa táto vec objavila, ale ako sa pamätám, nakoniec rozhodla iba prísna spravodlivosť delenia. Cirkev má teraz svätú povinnosť tento rozdiel pri vhodnej príležitosti vrátiť ako dotáciu kňazom alebo novým učiteľom.

Redeat ad dominum, guod erat ante suum.

Presbytérium sa upozorňuje, že cirkvi patriace neodmysliteľné potreby majú na zreteli, pri príležitosti rozdelenia celých pasienkov aspoň drobné plochy nech sa usilujú získať pre cirkev.

Tisaföldvárska cirkev za srdečný dar 32 frt. a 30 pengő grajciarov písomne poďakovala. Rozhodli vlastným cirkvám po 3 a cirkvám mimo vlasti 1 pengő forintmi pre odkázanosť pomôcť. Z verejného pasienka bolo 20 jutár dané po reťaziach do prenájmu. V zmysle cisársko-kráľovského nariadenia boli vymerané pozemky pre školské ovocné stromy.

29. novembra 1856 obnovili cirkevných hodnostárov.

27. február 1857. Na voľné miesta biskupských dozorcov naša cirkev zvolila ct. Andora Ursíniho. Na zabezpečenie sarvašskej biskupskej vysokej školy, na čo platila zakladajúca listina, sa určilo zvýšenie peňažných záležitostí povereným voleným. Jednotlivých neplatičov vyzvali a nariadilo sa buď celú dĺžobu vyčíslieť alebo ak niekto z nich to nemohol urobiť, aby aspoň sa žiadalo riadne vystavenie stavu tak, aby úroky z minulosti každý ihneď uhradil. Zastarané a nedobytné cirkevné dĺžoby, aby vymazali a usporiadanie nových posúridli. Vedením nedeľnej školy bol povarený Matej Kováč za 90p. forintov za pomoci miestnych cechov a obce. Obnovilo sa uznesenie, vzťahujúce sa na budúce dve základné školy, ktorých výstavba už bola schválená, na čom sa bude podieľať aj obec.

21. jún 1857. Dobré je, že na sarvašskú vysokú školu sa vzťahujúce jednotlivé záväzky, pri dodržaní zákonných potrieb sa obnovili a opatrili pečiatkami. Všeobecne je známe, že v obci mimo

už plánovaných dvoch nových škôl je potrebná ešte tretia a to v v obecnej časti Banát, kde najchudobnejší ľudia z doterajších provizórnych obydľí sú povinní odísť. Cirkev cestou vyslancov biskupského zasadania dáva ne vedomie, že úzko trvá na plnení zakladajúcich dokumentov vzťahujúcich sa k sarvaškejskej vysokej škole len v duchu toho obec toto bude podporovať. Obnovu cirkevných budov budú podporovať predovšetkým Nemecké Lipsko, Kósd a Csépa.

16. august 1857. Spojený protestantský teologický ústav 5 rokov bude pomáhať 20 p. frt. ročne. Na marmarošskú školu poukázali 4 p. frt. Vymenovali vyslancov na vymáhanie dlžôb pre sarvašskú vysokú školu.

20. september 1857. V časti obce za Sáráz érom sa stala horúcou potrebou čo najskoršia výstavba novej školy, čo bolo aj odsúhlasené, školopovinné deti dovtedy sa učili v prenajatom dome. Nový učiteľský plat bol dohodnutý na 40 kebelov dvakrát koncipovanej pšenice, 130 forintov, 2 siahv tvrdého dreva, 4 siahv slamy a 4 vozy sena pri jasnom určení slobodnej výuky. Rozhodli na skúšku pozvať Adolf Dvoráčka, učiteľa z Nadlaku.

27. september 1857. Adolf Dvoráček bol pri nešporných službách Božích vyskúšaný v speve a v katechizácii, bol na nové miesto jednohlasne zvolený za učiteľa a on poslanie prijal. Nastáhoval sa 3. októbra do prenajatého domu Michala Ondrejova za 40 frt. nájmu.

15. november 1857. Od nás sa odsťahoval na Čabu ct. Adam Áchim biskupský pomocný pán farár, ktorý vždy bol aj verný a svedomitý cirkevný zapisovateľ, cirkev mu vyslovuje srdečné poďakovanie a jeho meno zvečnila zápisnične. Na jeho miesto cirkev zvolila Mateja Kováča, ale po jeho nesúhlase zvolila Adolfa Dvoráčka. Tým tvrdohlavým rodičom, ktorí ani napriek viacerým upozorneniam nechcú aby ich deti chodili do školy, vymerali pokutu 1 frt. Každú neodôvodnenú absenciu pokutujú 1 gracijarom. Spisuje sa mládež patriaca do nedeľnej školy 12-17 ročných.

28. november 1857 obnovuje sa činnosť cirkevného hodnostárskeho zboru, schválilo sa ak to podmienky dovoľia, zakúpenie skrine s protipožiarnou ochranou pre cirkev. K prvému správcovi z dôvodu ľahšieho a cieľavedomejšieho spravovania vymenujú pomocníkov. Dvomi nájomníkmi cirkevných mlynov pre

vysoko vyhanané ceny odpustia určitú sumu s upozornením, aby v budúcnosti pri úprave cien boli opatrnejší. Rozhodli ohradiť jarkom časť, pripojenú k cintorínu. Knihy, určené pre chudobných vládou, cirkev prijme iba tak, keď ich príslušná cirkevná vrchnosť preverí a na mieste uzná.

13. december 1857. Z radov cirkevných starších pošlú do každej desiatky dvoch, z ktorých jeden bude spisovať mladých (do nedeľnej školy), druhý urobí zbierku pre Mainciaka, ktorý utrpel škodu pri výbuchu pušného prachu. Na biskupskú schôdzu vymenujú vyslancov s tým usmernením, aby na označenej norme z 26.1. 1790 úzko trvali a rozhodnutia rady biskupskej vysokej školy s jednotlivými cirkvami pre potreby vedomostí a orientácii cestou biskupstva z času na čas ešte pred schôdzou informovali. Na ploche, určenej pre školské záhrady nachádzajúce sa jamy nech zarovnajú za peniaze.

3. január 1858. Definitívne bola založená nedeľná škola. Učiteľovi Matejovi Kováčovi bol odovzdaný zoznam tam patriacich žiakov.

Pre usporiadanie cirkevných výdavov bývalému správcovi určili týždenný termín. Prijali rozhodnutie k uvoľnenému postu biskupského pomocného kňaza, pričom cirkev disponovala kuričom a voľným bytom.

24. január 1858. Cirkev zazlievala, že bývalý správca nekonal v súlade s uzneseniami cirkevnej chôdze. Benevolentne určila posledný hraničný termín. 29. januára pre neho a toto rozhodnutie mu dali úradne na vedomie. S ohľadom na nájomcov cirkevných mlynov rozhodla, aby hneď vystavili zmluvy v zákonnej forme a od nájomcov v riadnom čase nájom vybrali. Výučbu konfirmandov, predovšetkým s ohľadom na školy preložili z Veľkej noci na Turíce.

28. február 1858. Predseda vyhlásil, že správca splnil uznesenie z minulej schôdze, aj dohody boli vystavené v súlade so zákonom. S pohľadom na v Banáte stavanú školu presbytérium upozorňuje, že v súlade so súčasnou potrebou doby a zachovania duchovnej dôstojnosti cirkvi v každom smere bola vyhovujúca. Týka sa to miestnosti a aby o plánoch a jednotlivých opatreniach z času na čas informovali predsedníctvo. Odporučili z peňazí zozbieraných na sarvašskú vysokú školu z dôvodu väčšej bezpečnosti o kúpe príslušného majetku. Tí ktorí si požičali zo školských peňazí, ale cirkev

v tomto smere nie je dostatočne zabezpečená, tí baby buď okamžite svoje dlžoby odstránili, alebo ak to nemôžu, cirkev nech pôžičkou zaťaží ich majetok. Spôsobilí buď naraz, alebo po častiach splatia svoje dlžoby. A tí ktorí na Sarvašskú vysokú školu ešte celkovo nič nedali, budú ešte raz upozornení, čo ak nepomôže odovzdajú sa priamo advokátovi, pretože pre takýchto nezodpovedných členov cirkevnej a školskej veci nemožno zanedbať. Zo strany obce ohľadom na cirkev ponúknutú zem žiadajú odovzdanie písomnou formou. Rozhodlo sa pre potreby miestnych škôl objednať školské predpisy z cirkevnej pokladnice a tiež kriedu a špongiu.

28. marec 1858. Presbytérium hlási, že pre školu potrebná miestnosť po preskúmaní pozemku Ladislava Jesenského, ktorý mimochodom leží v strede Banátu, je rozľahlý a pre tento cieľ najvhodnejší a bol hneď zakúpený. Výstavba sa odložila pre nedostatok peňazí na budovu. Priľahlí majetok sa má obstaráť zo školských peňazí.

Samuel Horváth sa definitívne vzdal biskupského úradu a vyzval cirkev na hlasovanie.

24. apríl 1858. Banátsku školu stavajú z rozpočtu cirkvi a požiadajú obec, aby sčasti cirkvi pomohla. Na biskupský úrad určila cirkev velebného pána Karola Torkoša, ktorému odovzdajú volebné hlasy. Sú zvolení delegáti na biskupské verejné zhromaždenie, ktorí dostali poverenie: že sarvašskej vysokej školy sa týkajúce verejné zhromaždenie dislokované minule v Orošháze prijalo uznesenie na jeho plnení majú trvať. Cirkevne účty našli v dobrom poriadku a bývalého správcu V. Á. oslobodili.

2. máj 1858. Dvojitý plán Ondreja Ferienčíka, murára, predloženého na banátsku školu, z nich v každom ohľade bola výhodnejšia dupľovaná stavba, bez toho však, aby cirkev pri tejto príležitosti sa bola pustila s Ferienčíkom do bližšieho jednania. Pre uľahčenie manipulácie s peniazmi Sarvašskej vysokej školy cirkev poverila Ján Gubiša, ktorý pri tejto príležitosti prevzal v hotovosti 405 frt. a 8,5 grajciarov a v zmenkách 4100 frt. Vznesený Ľudovít Brocken pri dvoch miestnych duchovných pastieroch ako pomocný duchovný bude pôsobiť tou formou, že cirkev pre neho ubytovanie preplatí a ďalšie náklady budú znášať obaja kňazi.

4. júl 1858. Plán Ondreja Ferienčíka predložila Michalovi Keményimu, čabianskemu mestskému inžinierovi, s tým zámerom, aby sa uráčil, ak mu to podmienky dovoľia, slúžiť cieľavedomejšie. Ohľadom stolárskych a ďalších práce, boli oslovení aj vidiečania, aby rozdiely medzi plánmi sa čím viac preukázali. S ohľadom na inkaso cirkevnej *konsipácie* poverili správcu, aby nečakal na deň Michala, ale keď to podmienky dovoľia, aby posúril cirkevnú daň a staré dlhy, ktoré sa dajú vymôcť v žiadanom prípade nech nevynechá. Na urgovanie dvojročných zmeškaných učiteľských restov, bolo menované vyslanectvo, ctihodnému M. J. orošházskeému kňazovi bola daná pôžička 400 forintov. Výsluha sena pre farárov a učiteľov bola zverená správcovi.

1. august 1858. Cirkevní predstavení hlasujú na úrad notára. Pre poistenie cirkevných budov proti požiaru bola vymenovaná skupina vyslancov, ktorá mala vykonať v tomto smere previerku. Nariadili namiesto dočasnej banátskej školy prenájom inej vyhovujúcejšej. Vymenovali vyslancov na súpis školopovinných detí. (Súpis sa uskutočnil podľa matriky, bolo však potrebné s cieľom vedieť u jednotlivcov, či školopovinné dieťa ešte býva v mieste, alebo s rodičmi sa už niekde odsťahovalo.)

5. september 1858. Obnovili uznesenie o poistení, týkajúceho sa cirkevných budov. Na biskupské valné zhromaždenie zvolení delegáti dostali za úlohu vypracovanie jednej obsiahlej školskej osnovy. Nadlacká cirkev žiadala za sťahovanie Adolfa Dvoráčka 21 forintov. Majú to však aj s denníkom podrobne preukázať a jednoznačne aj s účtom Adolfa Dvoráčka, pretože menovaný si pamätá iba 16 forintov nákladov. Posúdenie opráv na byte Daniela Gaala zverili vyslancovi.

18. október 1858. Pre poistenie cirkevných budov proti požiaru uložili správcovi povinnosť, čím skôr ich poistiť u maďarskej poisťovacej spoločnosti. Z viacerých dôvodov sa cirkev nebude podieľať na obnove učiteľovho bytu. Školské peniaze dovedy, kým nebude priaznivá príležitosť na kúpu zeme, budú dané na výhodný úrok a záruku. Doterajšie zmeny budú riadnymi zárukami zaistené. Upozornili správcu, že bez vedomia cirkvi peniaze ani vybrať ani požičiavať nesmie. Počas kontroly na cisársko-kráľovskom slúžnom úrade sa dáva na vedomie, že cirkev od obce v najnovšom čase

dostala 1500 frt. v *pengovoch* a 42 jutár zeme dostala ako dedičstvo, počítajúc jutro 1 200 štvorcových siah. (1500 frt. bol vlastne ako dlžoba, ktorá bola odpustená).

11. november 1858. Pre získanie času a jednoznačnosť sa nariadilo vytlačenie zmlúv. Poverili vyslancov na vyhľadanie starých dlžôb za výuku detí. Cirkevné concipácie v meškaní, pre ich čo najskoršie zaplatenie menovali vyslancov, od ktorých očakávajú, že navštívia všetkých dlžníkov a externé dlžoby vymôžu. Mericu pšenice možno zameniť za 5 *pengó* forintov. Cirkev pre veľké blato nemôže vyslať delegátov na voľbu poslancov na Sarvaš a tak písomne volí Andreja Domanovského, šopronského profesora. Objavila sa sťažnosť za tvrdý postih školáka, vec bola vybavená v kresťanskom duchu.

26. november 1858. Vykonal sa zmena cirkevných funkcií. Stav veže bol zverený na prešetrenie odborníkom. Účtovníctvo cirkvi, jej vyhodnotenie a posúdenie pre nevyplatenie mnohých dlžôb odložili tento raz na budúci rok. Dovtedy sa budú pokúšať vymôcť dlžoby cirkvi a doviest' neporiadnych a neústupčivých dlžníkov k plneniu povinností. Bola menovaná delegácia niekoľkých presbyterov na návštevu a upozornenie rodičov, ktorí svoje deti neprihlásili do školy.

11. január 1859. Opätovne nariadili prešetrenie veže. Rozhodli, že na potreby krytia pôžičky zo sirotského úradu 1 *fertál* zeme z cirkvi *roztablujú*. Vymenovali vyslancov na preverenie minuloročných cirkevných výdavkov. Vyslovili srdečnú vďaku Michalovi Keményovi, inžinierovi mesta Čaba za vyhotovenie plánu banátskej školy. Šlabikár Sz. L. (asi Ľudovít Seberéni) odložili do budúcej biskupskej schôdze, ktorej úlohou je preveriť školské knihy, odložili. Z úrokov školských vkladov, pri zohľadnení potreby rýchleho riešenia cirkevných potrieb, odpustili cirkvi štvrtročnú úhradu úrokov.

22. február 1859. Vymenovaní vyslanci hlásia, že po previerke cirkevných a školských výdavkov tieto našli v primeranom poriadku. Držiac sa toho prvého a druhého správcu za rok 1858 zbavili zodpovednosti. Pre rast cirkevných výdavkov z roka na rok boli doporučené ako riešenie dva spôsoby. Jedným z nich bolo, že cirkev sa obráti na maďarské cisárske a kráľovské ministerstvo pre

vieru a všeobecné vzdelávanie preto, aby z miestnej obecnej pokladne bola poskytnutá pomoc každý rok určitou finančnou čiastkou a tento návrh bol aj jednohlasne prijatý. Druhým by teda bolo, aby po každom forinte všeobecnej dane sa platili 3 grajciare do cirkevnej pokladne, tento návrh sa však nestretol s úspechom. Niekdajší Ondrej Beňo, založil 270 forintov pre cirkev, ktoré by boli poskytnuté dôchodcovi Martinovi Hegedúšovi alebo jeho synom Karolovi a Jozefovi, ktorí by bolo zárukou, cirkev definitívne rozhodla, že z hore uvedeného vkladu na znak synovskej úcty zaplatil Karol Hegedúš 50 forintov a zvyšok aby zložil Jozef Hegedúš, na ktorého jeho otec najviac minul.

Na prázdne miesta pri kostole nariadili vysadiť agáty.

4. apríl 1859. Vznešený pán Čermák poďakoval srdečne cirkvi pretože berúc na vedomie jeho nemoc, a jeho nedokončenú službu cirkev mieni byť pre pomocníka poskytnúť na vlastné náklady. Pretože doterajší pomocník Ľudovít Brocker odchádza do Miškovca, a v súčasnosti duchovní sa musia zaoberať mnohými vedľajšími, monotónnymi, pre staré, unavené oči nevhodnými prácami, duchovní žiadajú cirkev, či by nesúhlasila za spoločné náklady s pozvaním jedného pomocníka. Keďže táto práca by nebola zaťažaná výdavkami, cirkev ochotne súhlasila. Nové 3 grajciare z každého pengova forintu prijaté za všeobecnú daň síce boli prijaté, ale v praxi neskôr z toho nebolo nič. Z pohľadu získania starých dlžôb rozhodli, že na budúcej cirkevnej schôdzi sa osobne zúčastnia všetci dlžníci, pričom ich naposledy ešte raz vyzvú. Nadlacká evanjelická cirkev sťahovacie výdavky Adolfa Dvorčáka preukázala datovanou účtenkou, vyplatením 16 pengő forintov poverili správcu. Čo sa týka stavby banátskej školy, predstavitelia cirkvi a obce majú pozemok čím skôr vyriešiť. Cirkev cirkevnika A. H. z určitého dôvodu zo služby uvoľní a na jeho miesto pošle P.P.

10. apríl 1859. Pre prehnané požiadavky makovského murára Ferienčika, cirkev definitívne odstúpila a aby nebolo treba neustále konať schôdze, na nové jednanie poverila duchovného, prvého starostu a niekoľkých presbyterov, ktorí sa potom dohodli s Františkom Berndtom, murárom z Ďuly.

9. júl 1859. Z Ďuly bol prijatý stolár. Keďže na krytie toľkých výdavkov nebola dostačujúca cirkevná pokladnica poverila starostu

zobrať 1000 frt. na úver za 6% úrok. Starý kľúč dane pre krytie najnovších cirkevných potrieb nebol dostačujúci, stanovili nasledujúcu platbu z majetkových pomerov: za jednu celú usadlosť 2 merice . Za štvrtinu usadlosti véky?... Za pol domu jedna štvrtina véky....Za každý pár, ako predtým. Za nový pozemok pre dom nič. Zemou disponujúci vdovci a vdovy 60 nových grajciarov. Vdovci a vdovy bez zeme 30 grajciarov. Vdovci a vdovy bez domu 20 grajciarov. Na základe rýchlo sa šíriacej nečestnosti zariadilo požiadať pána slúžneho, aby miestnemu a obecnému predstavenstvu dal právomoc, pretože s mnohými ľuďmi čestnou cestou už si práve nemožno poradiť, čo sa aj udialo. Na biskupskú schôdzu boli menovaní delegáti s nasledovným usmernením: biskupstvo nech vyhotoví pre základné školy jeden všeobecne povinný učebný plán. Aby sa postarali o školské knižky, v každej cirkvi nech sa obnoví presbytérium. Keďže podlžnosti voči sarvašskej vysokej škole všetci ešte nezlikvidovali vymenovali viacčlenné vyslanectvo s tým jasným usmernením, že kto nevládze platiť, ten nech hneď dá za seba záväzok, v ktorom bude uvedený navždy aj úrok. Drobnější dlžníci svoje dlžoby môžu odstrániť aj pšenicom. Pre školopovinné deti na zápis boli z viacerých členov menovaní vyslanci.

10. október 1859. Niektorí presbyteri, ktorí sú zároveň aj predstavitelia obce vedia, že z cisársko-kráľovského súdneho úradu prišla odpoveď, v ktorej obecné predstavenstvo splnomocnili, aby platobné miesta ako hniezda viny boli peňažne pokutované, predstavitelia obce kedykoľvek požiadajú cirkev podá vždy pomoc. Staré cirkevné dlžoby rozhodli získať pomocou súdov. Výrub agátov v starom cintoríne a ich využitie na stípy školského oplotenia nie je dovolené. Staré vinice ako nevyužiteľné budú vyklčované a vysadené nové odrody. Na cirkevnú daň (consipatio) sa rozhodlo prijať iba pšenicu. Tí dlžníci, ktorí do dňa Michala mali dlžoby a tie neuhradili , s cieľom vykonania úhrady boli odovzdaní obecným predstaviteľom. Cirkevné mlyny boli dané do prenájmu na tri roky za nasledovných podmienok: Najviac sa dajú poistiť mlyny proti ohňu. V dohode uvedené platby budú štvrťročne vpred zložené. Drobnější chyby sa majú napraviť na vlastné náklady. Z mlyna na kašu pre krytie cirkevných platieb sa okrem riadnej platby poskytnú

20. veka kaše. Pre cirkev slobodne určený ¼ pozemok zeme dajú na 3 roky do prenájmu s podmienkou, že hocikedy bude požiadané, že nájomca je povinný cirkvi zaplatiť.

25. október 1859. Cirkev prijala dočasné opatrenie sarvašských pánov profesorov vo vzťahu k uvoľnenému profesorskému miestu. Keďže sme nemali svetského dozorca, v tejto veci pána biskupa požiadali aby čo najskôr konal na biskupskej schôdzi. Prečítal sa 8. bod zápisnice z minulej biskupskej schôdze spolu s k tomu sa vzťahujúcemu hláseniu duchovných. Cirkev citlivo sleduje školské problémy a s takmer nadľudskou silou usiluje o ich riešenie. Práve preto svojich duchovných žiada, aby na najbližšej biskupskej schôdzi dôrazne vystúpili. Obvineného učiteľa usmerní na najvyššiu možnú usilovnosť, z jeho strany sa zase tam vyjadrí, že budúci jar ak podmienky dovoľia opäť postaví novú školu. Práve vtedy v uvedenej zápisnici z biskupskej schôdze v okruhu hlásení duchovných medzi dvomi miestami učiteľmi sa objavili aj viaceré neprijemnosti, ktoré sa potom pominuli.

26. november 1859. Obnovilo sa vedenie cirkevného zboru. Tí, ktorí s úhradou cirkevnej dane zaostali, budú ešte raz navštívení a ak by to nič nepomohlo, nech ich predvolajú na obecný úrad, kde potom príslušní predstavitelia obce ich tvrdo napadnú a na vyčistenie dlžôb vytýčia určitú dobu. Ak by ani toto nevedlo k cieľu, cirkev bude nútená u služného úradu vyriešiť, aby miestni obecní slúžni pôsobili na nich dôraznejšie. Bol prečítaný obežník pána biskupa, ktorý cirkev vyzýva, aby na najbližšom biskupskom zhromaždení na Čabe, ktoré sa bude týkať patentu, svojich delegátov usmernili, že naša cirkev za žiadaných okolností nie je ochotná patent prijať a trvá na uplatňovaní zákonných praktík z roku 1790 -1 č. 26 a pred rokom 1848. Vyslancov cirkev splnomocňuje, aby sa toho držali.

1859. Za riekou postavená banátska škola stála mimo dopravy 3824 forintov a 77 grajciarov. U tejto školy je príznačné to, že keď sme začali stavať cirkev disponovala s málom peňazí, samé obyvateľstvo trpelo nedostatkom chleba, ale nadšenie otváralo nové a nové pramene pomoci. Jeden z kňazov H.S. (Samuel Horváth) síce pre tento cieľ zo svojho ročného platu poskytol 19 meríc pšenice a predovšetkým touto cestou sa pohli dary.

14. január 1860 zo dňa na deň sa šíriaca nemravnosť čoho jednou z hlavných príčin sa odhadoval zákaz svadieb mladých, cisársko-kráľovské ministerstvo cirkví a všeobecného vzdelávania rozhodli požiadať, aby svadby, ako prirodzené a rozumné ako aj predovšetkým podľa apoštolského učenia posväteného práva a pre všeobecnú mravnosť z hlavných príčin, aby tým mladým, ktorí sú už na to súci bez ohľadu na to, či sú vojaci alebo nie boli povolené. Požiadavka presbytéria sa hneď zrealizovala.

29. január 1860. Delegácia, vymenovaná na preskúmanie cirkevného rozpočtu hlásila, že tento po svedomitom preverení našla v dobrom poriadku. Príjmy: 6356 forintov, 47 a pol grajciarov, výdavky 6291 frt. 77 a pol gr. Zostatok 94 frt. a 70 gr. rozhodlo tých dlžníkov, u ktorých cirkevné alebo školské peniaze nie sú dostatočne zabezpečené, že ručiteľia dlžôb budú vo vlastnom záujme urgovať, pretože môžu byť pripravení, že ako ručiteľia budú sami nútení za nich pykať. Vytýčilo ako hraničný deň Sv. Juraja, po ktorom všetkých tých nezodpovedných, alebo tvrdohlavých dlžníkov zažalujú. Podľa úradného listu, v ktorom vyzývajú cirkvi na voľby dozorcú biskupského úradu, naša cirkev jednohlasne hlasuje na B. Fridricha Podmanického. Jednotliví dlžníci riadne ročné dlžoby dvojnásobkom jačmeňa alebo kukurice môžu uhradiť. K patentu a súpisu z 2. septembra sa cirkev vyjadruje, že sa získané evanjelické protokolárne práva neobchádzali. Cirkev žiada svojich duchovných, aby prísne trvali na súlade ustanovení z 26. 1. 1790 a každé nariadenie došlé odkiaľkoľvek a od kohokoľvek z času a načas uverejnili, v opačnom prípade bude nútená vysloviť im nedôveru hlasovaním. Ak ale v tejto veci by došlo k akejkolvek nepriaznivej zmene, cirkev sa zaväzuje k plnej úhrade škôd. Nasledujú podpisy jednotlivých presbyterov.

25. február 1860. Bol prečítaný úradný obežník pána biskupa, v ktorom dáva na vedomie cirkvám, že bol poverený ministerstvom pre veci viery a vzdelania maď. cisárstva a kráľovstva spisom z 10., januára 1860 oboznámiť každú cirkev a dotýčnych duchovných pastierov. Požiadal ich, aby po sebe nasledujúcich nedeliach z kazateľnice tento prečítali a jednoznačne k tomu dodal aby sa každá cirkev na ktorú sa to vzťahuje najneskôr do 20. marca vyjadrila. Keďže dotazník nie je v súlade s biskupským úradným

listom, ako aj z 10. 1. 1860 a taktiež z 2. 9. 1859 s biskupskou schôdzou, ktorá bola 13. dec. 1859 na Čabe s jej otvorením uznesením nie je v súlade a cirkev nemá právo sa od toho dištancovať, s tým v žiadnom prípade nemôže súhlasiť, aby predmetný dotazník prečítali a prípadne aj prijali. Čo cirkev nie z trucu, ale na základe prísahy, veriacich ako aj zákonnej praxe, z vrúcej lásky a z ochrany svojich práv činí. Tu stojíme, ináč nemôžeme konať. Nech nám Boh pomáha.

Cisársko-kráľovský stoličný súdny úrad v Battonyi bývalý obecný notársky úrad, poslal cirkvi úradný list, ktorý prečítali. Keďže cirkev už podobný spis dostala, mimochodom už 26. 1. 1790, vyjadrila sa vtom zmysle, že opisy mimo okruhu cirkvi neprislúcha nikomu prijímať, a požiadala príslušný cis.-kráľ. stoličný súdny úrad, aby v budúcnosti takéto veci boli riadnou zákonnou a cirkevnou cestou doručované. Predsedníctvo cirkvi sa rozhodlo nevzhľadnú školu vyčnievajúcu na starý trh zbúrať a na tom mieste odporučili postaviť čo najskôr novú účelnú školu. Cirkev návrh prijala a už v tomto roku hoci aj s obeťami bude stavať. Vo veci rozdelenia školských záhrad sa menuje delegácia, ktorá pre ten účel vyhľadá miesto a každej škole preukáže svoje náležitosti. Za účelom naplnenia úradu superintendenta cirkev bude hlasovať na dôstojného pána Jozefa Sakáča.

1. máj 1860. Cirkev znovu rozhodne, že ešte v tomto roku bude naproti kostola stavať školu, ale tak, že východná časť bude školou, západná zase, ktorá mimochodom nie je pre školu vhodná bude slúžiť ako obchod alebo lekárňa, čím pre cirkev sa otvorí prameň príjmov. Vrch zbúranej školy a drevo z nej budú predané za zníženú cenu. Pretože na biskupstve je viac takých vecí, ktoré môžu byť vyriešené iba cestou biskupskej schôdze: rozhodla sa cirkev požiadať pána biskupa, aby na Sarvaši ráčil čo najskôr zvolať verejnú schôdzu. Stav školských peňazí je nasledovný: 5042 forintov, 86 grajciarov v obligáciách takmer toľko nezinkasované dlžoby 2012 forintov, 41 grajciarov.

28. máj 1860. Z časti parcely pre školu stavanú na trhovisku, ktorá celkove vyčnieva, sa táto vypúšťa, hlavne, aby neškodila kostolu, plocha trhoviska a usporiadaniu ulice. Keďže s výstavbou školy cirkev chce začať už v tomto roku, k čomu ale dostatočný

rozpočet nemá, bude žiadať od predstavenstva obce preddavok 4 000 forintov ako pôžičku. Na Sarvaši konanú biskupskú schôdzu zvolení vyslanci sú nasledovne usmernení: Urýchliť zánik patentu. 2. Naša cirkev so žiaľom berie na vedomie, že niekoľko cirkvi ustúpilo zo zákonnej cesty, ale im zo srdca odpustí, ak sa znovu vrátia na starú zákonnú cestu. 3. Aby nás v budúcnosti podobné problémy obišli, odteraz v každej cirkvi bude riadne prečítaná zápisnica z biskupskej schôdze. 4. Požadujú biskupskú verejnú schôdzu, aby sa spis 1790/1. 26 preložil do maďarčiny, slovenčiny a nemčiny a rozdelil medzi veriacich. 5. Ktorý úradník by si nevážil rozhodnutie biskupskej verejnej schôdze, okamžite mu pozastavia funkciu a cirkev ho vezme na prísnu zodpovednosť. 6. Nech sa oblastná schôdza uskutoční čo najskôr. Na úrad oblastného cirkevného dozorcú nech volia veľkomožného pána Antona Radvanského.

21. jún 1860. Cirkev bude voliť Dr. Jozefa Sakáča ako superintendenta, Karola Torkoša za oblastného cirkevného a Pavla Tatya za svetského notára. S vďakou prijali znenie textu pre evanjelickú cirkev, Biskupský úrad a superintendenta. Pre učiteľa Karola Hegedúsa prenajali dočasný byt za 5 forintov mesačne.

28. jún 1860. Vyzvú murárskeho majstra Antona Cziglera z Aradu a pokúsia sa s ním dohodnúť. Ak by sa s ním cirkev nezjedнала, prácu nech zadajú Jozefovi Tóthovi tunajšiemu murárovi, ktorý pod vedením a dozorom inžiniera Michala Keménya prácu začne, bude pokračovať a ju dokončí. Pánovi Michalovi Keményovi pritom za jeho unúvanie denne dajú 5 forintov. Tlačené správy došlé cestou biskupstva hneď rozdájú. Po prečítaní výzvy ev. sirotskej peštianskej jednoty budú s ňou oboznámení aj všetci členovia cirkvi.

19. júl 1860. Bude naďalej dodržaný doterajší kľúč cirkevnej dane. Vo veci výstavby novej školy cirkev chce zaviesť nový prameň príjmov: za celý pozemok 16 forintov, za staré domové miesto 2 ft., za polovičné domové miesto 50 grajciarov, želiarom stanoví 30 grajciarovú daň.

24. júl 1860. Bol prečítaný list battoňského cis. kráľovského slúžneho úradu, v ktorom zakázal výstavbu novej školy, na čo cirkev odpovedala nasledovne: „Vznešený cis. kráľovský slúžny úrad nám bráni pri výstavbe školy s odvolaním sa na paragraf 5 stavebného poriadku.“ Slávnostne vyhlasujeme, keďže držiac sa bodu 2. 5.

zákona 1790/1, 26, ktorý pre nás zabezpečuje slobodu výstavby školy a ktorú sme do riadneho užívania dali podľa listu jeho veličenstva z 15. mája, žiadne podobné zakazujúce predpisy nie sme povinní dodržať. Ak aj bolo predtým takéto nariadenie, toho povinný účinok od 15. mája pre nás autonómnych evanjelikov definitívne pominul. Okrem toho naša cirkev disponuje právom samosprávy, podľa ktorého nemôže prijať žiadne podobné poručníctvo. Nech to neberie ctený cisársko-kráľovský súdny úrad ako trucovanie, alebo áno, nech to tak aj berie, v skutočnosti: trváme na našom neochvejnom najsvätejšom zákonnom práve. A nech si neželá aby sme my, ako strana, ktorá touto cestou je v uplatňovaní najsvätejšieho práva obmedzovaná, pred tvárou celej maďarskej domovskej evanjelickej cirkvi bola nútená s krvácajúcim srdcom vystúpiť a poukázať na naše jatriace sa rany. Dáme, čo je cisárovo, ale aj Bohu chceme dať, čo je Božie, a to ako kresťania bez vonkajšieho zasahovania.

Záverčné slovo.

Tento protest bol viackrát obnovený, a cirkev sa v uplatňovaní svojich zámerov zrušiť nedal. Príznačným bolo, že kým slúžny údajne sa osobne pre zákaz objavil v Komlóši, práve v ten deň sa počet murárov a robotníkov povýšil o 20 členov, ktorí všetci pred jeho očami pokračovali v robote.

2. september 1860. Prvý správca vystúpil so sťažnosťou, že dlžníci, pokiaľ ich predvolajú sa nedostavia, slúžneho uznesenia, že takýchto lajdáckych a tvrdohlavých dlžníkov nech odovzdá obecnému notárovi, ktorý vytýči pre nich hraničný deň na splátky. Predsedajúci schôdze žiadal urýchlenie inštalácie riadnych lavíc a stolov pre banátsku školu, ich potreba je totiž všeobecne známa, ale pre veľké výdavky na novú školu je cirkev nútená odložiť to do budúcej jari. _ Daň, stanovená na novú školu, jej úhrada posúva sa o týždeň, tí, ktorí aj po tom sa zdráhajú vyplatiť ju, budú predvolaní do cirkevnej radnej siene. _Boli menovaní delegáti na biskupskú schôdzu.

23. september 1860. Cirkevných dlžníkov nech ešte raz predvolajú, vážne ich upozornia na vyrovnanie svojich dlhov, nech je stanovená krátka doba, po ktorej nech ich odovzdajú advokátovi. Obnovili uznesenie vzťahujúce sa na zariadenie dvoch nových škôl. _

Vo veci obsadenia dozorcú Banského krajského úradu cirkev volí veľkomožného pána Antona Radvanského. Na uvoľnené profesorské miesto na sarvašskej vysokej škole po profesorovi Dornerovi, cirkev napochytre na toto miesto nepozná žiadnu osobu, a rozhodla sa požiadať o návrh pána superintendenta. Cirkevné vinice sú viac rokov iba na škodu, nariadila sa ich likvidácia, po kúskoch ich rozdelia medzi občanov za finančnú úhradu.

17. október 1860. Na uvoľnené profesorské miesto sarvašskej vysokej školy bude naša cirkev hlasovať za Karola Thieringa.

6. november 1860. Pokračuje sa likvidovaní starých viníc, a v ich rozdelení po častiach za peniaze medzi chudobných.

Duchovní a učители súhlasia s tým, že jednotliví dlžníci, môžu zameniť svoju daň týkajúcu sa pšenice. Za *köböl* môžu uhradiť po 16 zameniteľných forintov. Karol Balassovič, peštiansky klavírny umelec vypovedal pôžičku, a tak cirkev sa na zabezpečenie peňazí postará najneskôr do 1. mája. _ Cítiac potrebu učiteľského vzdelania predovšetkým v zaľudnených cirkvách zo dňa na deň hlbšie: požiadajú radu Sarvašskej vysokej školy, aby v tejto dôležitej veci ráčili konať pri príprave budúcej biskupskej schôdze.

1. december 1860. Obnovia zloženie predstavených cirkvi. Bola prečítaná zápisnica z krajskej schôdze, podľa ktorej sa v kraji objavujú páľčivé potreby avšak je daný aj spôsob ich riešenia: Cirkev pokladá za dobré najprv s uznesením veriacich oboznámiť bližšie a až potom začať triedenie. _ Starí cirkevníci sčasti pomreli, sčasti pre vyšší vek sú unavení z úradovania. Cirkev preto vymenuje delegátov, ktorí súčich jedincov medzi chudobnejšími a bohatými vyberú a potom návrh predložia univerzálnej cirkevnej schôdzi, ktorá to buď odsúhlasí, alebo na miesto nich zvolí iných. Cirkev hlavnému vznešenému pánovi Jozefovi Sekáčovi za pastiersky list vyslovuje písomné poďakovanie, v ktorom ho ubezpečuje o ďalšej srdečnej priazni.

24. december 1860. V kostole sa uskutočnila univerzálna cirkevná chôdza, pri tej príležitosti verejne volili zo starých cirkevníkov v počte 64, potom v nasledujúcu nedeľu, teda 30. decembra prisahali na verné plnenie svojich povinností.

6. januára 1861. Cirkev rozhodne o kúpe Matajsovského domu, ktorý leží v tesnom susedstve s miestnosťou novej školy na trhu.

Cirkev má na jar mnoho povinností a preto treba vyzvať všetkých dlžníkov. Proti tým, ktorí prejavia odpor, cirkev bude musieť postupovať zákonnými prostriedkami.

27. januára 1861. dajú na vedomie Matajsovi, že ak sa dobrovoľne nechce s cirkvou o dani dohodnúť, cirkev v prípade potreby bude nútená ho exkomunikovať, pretože všeobecná záležitosť má prednosť pred súkromnou, a ani to nemožno trpieť, aby jeden člen trucoval s celou cirkvou. Na preskúmanie potrebných opráv bola menovaná delegácia. Bol prečítaný potešiteľný list obsahujúci list veľkomožného pána farára o priaznivom ovzduší v cirkvi. Na previerku účtov cirkvi bola vymenovaná delegácia. Čo sa týka školskej záhrady nižšie miesta vysadia štepenými stromami, príbrežné zase na zvýšenie príjmov po častiach za peniaze rozdelia.

3. marec 1861. Delegácia menovaná na preverenie výdavkov hlási, že tieto našla v poriadku. Táto delegácia vykonala aj kontrolu školských výdavkov. Pozerajúc na tých dlžníkov, ktorí dlhujú sarvašskej vysokej škole vkladom alebo úrokmi sa uznieslo: že tí, čo dlhujú úrokmi boli vyzvaní a ak hneď nezaplatia úroky nech sú im vypovedané vklady. Ktorí dlhujú vklady a hneď nie sú schopní platiť, nech vydajú zákonné obligácie. Tie peniaze, keď nie sú na dostatočnom bezpečnom mieste nech sú zatabuizované. Keď sa získa všetok kapitál, ihneď sa zaň kúpia pozemky, čo je za každej situácie najistejšie. Z tohto hľadiska vytýčili jednoročný termín.

10. marec 1861. Cirkev volebný hlas odovzdá menovanému na univerziálny dozorný úrad ctenému pánovi Albertovi Prónaymu. Ján Gubiš požiadal o oslobodenie viest školské peniaze, na jeho miesto zvolili Juraja Samuela, ktorý ale nechcel starostlivosť prijať v plnom rozsahu.

1. apríl 1861. školské výdavky našli v nasledovnom stave:

Všetky vklady.....	5 174 forintov a	25 graj.....	z toho:
v akciách.....	4 843 „-„	10 graj.	
v hotovosti.....	331 „-„	15 graj.	

Spolu 5174 forintov a 25 graj.

Keďže narábanie s týmito školskými peniazmi chodí s veľkou časovou stratou a námahou, tak znovu potvrdenému správcovi za každých 100 forintov pridelujú 40 grajciarov, s tou dobrou nádejou,

že pod jeho správcovstvom celá evidencia bude v dokonalom poriadku.

12.máj 1961. Vážený pán Ján Tatay, lekárnik chce vedieť, za kých podmienok si želá cirkev prenajať mu západnú časť školskej budovy. Cirkev sa vyjadrila, že na tri po sebe nasledujúce roky ju prenajíma pri nasledovných podmienkach:

1. V prvom roku zaplatí 200, v druhom 250, v treťom 300 forintov.

2. V akom stave budovu prevezme, v takom ju bude udržiavať a po troch rokoch odovzdávať. Občasné opravy budovy sa budú týkať nájomcu.

Banátsky učiteľ na želanie cirkvi prijal funkciu *funebráka*.

12. jún 1861. Na biskupskú schôdzu boli zvolení delegáti s nasledovným usmernením: nech nie je oddelená v Sarvaši výchova učiteľov od gymnázia, ale medzi nimi je čo najtesnejšie spojenie, čo ešte v tomto roku nech uvedú do života. Nech neznižujú ani počet sarvašských profesorov. na výzvu biskupského okružného listu cirkev svoj volebný hlas dá na univerzitný kontrolný úrad veľkomožnému Martinovi Szentiványimu. – vytýčili pre dlžníkov na sarvašskú vysokú školu hraničný termín deň svätého Štefana, po tom budú odovzdaní biskupskému advokátovi. _ Na zariadenie učiteľského ústavu dá Samuel Horváth 20 a obec tiež 20 forintov. Z cirkevnej pokladnice zadovážia pre miestne školy obrazy potrebné pre výklad prírodopisu.

27. júna 1861. Na zaplnenie biskupského a čanádskeho okružného duchovného úradu naša cirkev bude hlasovať v prvom rade na ct. Karola Torkos a v druhom rade na Adama Áchima.

25. august 1861. Na spresnenie cirkevných duchovných a učiteľských pozemkov predloží na biskupskú verejnú schôdzu žiadosť. _ Vo veci miestnych škôl rozhodli, že odteraz vypísanie a premiestnenie sa bude uskutočňovať za prítomnosti presbytéria. Ďalej cirkev zverejňuje to želanie, aby za dva roky každé dieťa vedelo čítať. Starí cirkevníci majú za povinnosť, aby sa starali o školopovinné deti a vymeškania svedomite hlásili.

Ohľadom cirkevných dlžníkov rozhodli, že dvaja presbyteri ich navštívia a dajú im na vedomie, že pokiaľ dobrovoľne nevyrovnajú dlžoby, cirkev na ich náklady prijme povoz a na hlavu budú platiť 10

grajciarov. Biskupský notársky úrad má zastávať vzn. Ľudovít Haan, orošhátsky okružný farár má byť vzn. Ján Balassa a okresný v Čanáde vzn. Adam Áchim.

15. september 1861. Zo školských peňazí nech kúpia pozemky od Dóryho, v tom zmysle nech vybaví dotaz k rodine: či vôbec je majetok na predaj? a ak áno, v akej cene za jutro? Menovali vyslancov na príjem cirkevných dlhov. Nariadili vyplatiť dlh v prípade Nováka. Prijali používania sarvaškého Šľabikára v školách.

6. október 1861. Z majetku Dórych je predajná cena 130 forintov za jutro, to si cirkev ponechá pri lehote, ktorú si vyžiada na vyplatenie do dvoch mesiacov a taktiež aj s vyjadrením želaní, že Ignác Papfy, doterajší pán nájomca bude platiť cirkvi nájomné podľa uvedeného času v zmluve. Dlžníci cirkvi boli opečiatkovanými upozoreniami predvolaní do cirkevnej zasadacej sály a dalo sa im na vedomie, že ak sa okamžite nezbavia dlhov, cirkev bude s nimi konať podľa zákona.

10. november 1861. Veľkomožný pán Fridrich Dory hlási, že súhlasí so žiadosťou cirkvi s výhradou pre neho, aby mu celá kúpna cena bola vyplatená v prvých dňoch decembra s tým, že náklady na prepis a úroky bude znášať opätovne cirkev. Cirkev a j toto prijme. Voľby sa budú týkať obsadenia nasledovných úradov: na univerzitný budínsky agentúrny úrad Koloman Szontágh, na sarvašský okružný kňazský úrad Štefan Jančovič. K bytu lekárne sú potrebné maštale a chliev, cirkev na budúcu jar preto prestavia susedné priestory.

30. november 1861. Cirkevní predstavitelia sa obnovili. Cirkevné vinice sú iba na ťarchu, nariadili ich odpredaj. Bola vymenovaná komisia na kontrolu výdajov cirkve.

15. december 1861. Vzn. pán Fridrich Dóry ohlásil, že je možné, že tótkomlóšsky majetok pozemkoknižne nečiní 73 jutár, v skutočnosti je predsa len toľký, keďže pozemkoknižný úrad eviduje iba časť a menej hodnotnú časť vynechal a tak žiada cenu za celých 73 jutár. Z prenájmu uvoľní iba tie zo Svätého Juraja. Do 28. decembra žiada odpoveď, želá si cenu všetkej pôdy zasláť do Pešti. Cirkev si pôdu aj tak podrží, aby konečne už bolo ukončené jednanie. Je vhodné poznamenať, keďže po tomto všetkom cirkev nebola v stave obstaráť za pôdu celú cenu, od Pavla Karkuša a Juraja Machana, miestnych obyvateľov si zobrala pôžičku 2990 forintov

s podmienkou, že počas dvoch rokov im do užívania prepustí 1 jutro zeme za 130 forintov ako úrok. Ak cirkev po uplynutí dvoch rokov obom vyplatí 2990 forintov, potom prirodzene užívanie pôdy pripadne zákonitému vlastníkovi, cirkvi. To síce bol drahý úrok ale urýchleniu veci ináč sa pomôcť nedalo. Cirkvou menovaná previerková skupina na kontrolu výdavkov hlási, že výdavky našla v dobrom poriadku. Na trhu v roku 1860-1 stavaná škola celkovo stála 10 385 forintov a 70 grajciarov.

26. január 1962. Niekdajším sirotám Pavla Novotného cirkev dlhujúc do sirotského fondu 66 vedier 2/8 pšenicu starostovi ukladá, aby v záujme tejto veci čo najskôr rokoval so sirotským otcom o poskytnutí peňazí na celkové odstránenie dlžôb. V záujme odstránenia nepríjemností s platmi kňazov a učiteľov sa nariaďuje, aby odteraz kňazmi a učiteľmi preberané platy boli preukázané v riadnom čase a boli do denníka starostu vlastnoručne zapísané. Kontrolou cirkevných výdavkov poverení budú trvalo preverovať aj školské výdavky. V cintoríne doteraz užívané časti sa zaplnili, odteraz dolný koniec od Mezôhedešu bude daný do užívania. Vytrvalých cirkevných a učiteľských dlžníkov, ktorí už skoro celkom vyčerpali trpezlivosť cirkvi, pre poriadok je cirkev nútená odovzdať svetskému súdu. Časti školskej záhrady nie súce na výsadbu stromov, nech sa predajú jednotlivcom a tiež nech sa predajú aj štepené a nepotrebné divé porasty.

12. február 1862. Predsedníctvo hlási, že dlžoba pozostávajúca zo 66 vedier

2/8 pre siroty Nováka bola uhradená cirkvi bežnou cenou (7 frt. 61 forintov 49 grajciarov,) do sirotského fondu. Poverení voľbou na preskúmanie školských výdavkov zistili niekoľko údajných nedostatkov. Keďže s tým nebola spokojnosť, už na nové skúmanie určení niekoľkí poverenci a ich správa je očakávaná v určenom čase. A školská pokladnica počnúc od teraz bude pričlenená k cirkevnej pokladni a poverujú jej vedením prvého správcu. Ohľadom získavania starých dlhov, predsedníctvo hlási, že posledné rozhodnutie vstúpilo v platnosť. Ohľadom slovenských nových testamentov sa viacerí pýtali, a tak správcovi sa uložilo, aby postaral o ich získanie. Proti jednému učiteľovi bolo vznesené ťažké obvinenie, súvisiace s poskytovaním pôžičky. Cirkev však

neodsudzuje nateraz svojho učiteľa, ale i tak vyhlásila, že pri prvej príležitosti, ak sa niečo proti nemu nájde, s najväčšou prísnosťou proti nemu vystúpi. Pretože bolo preukázané prísne trestanie niektorých žiakov, cirkev dotyčného učiteľa chce upozorniť, že nemá žiadne výhrady v prípadoch, keď otec tresce dieťa, aj keď priveľmi prísne, ale učiteľské výchovné metódy sa s tým nestotožňujú a to sa kategoricky odmieta. Bola opodstatnená sťažnosť o špinavých nádobách ne pitie, upozorňujú dotyčného učiteľa, aby venoval väčšiu pozornosť čistote školských nádob na pitie.

15. február 1862 zomrel a 17. pochovali význačného a penzionovaného Martina Hegedúsa. Pri tej príležitosti časti konopísk boli pripojené k cintorínu a boli vysvätené. Pri dome smútku Ján Čermák a v cintoríne Samuel Horváth rečnili.

9. marec 1862. Cirkev volebné hlasy na cirkevný univerzálny notársky úrad dá na pánov Karola Torkosa a na budinský agentúrny úrad na Kolomana Szontágha. Z prebehnutého sporu s H.K. došlých 52 forintov a 30 grajciarov sa cirkev rozhodla rozdať na tri strany. Jednu tretinu sestre, ktorá sa obetavo starala o zostarnutého otca do dňa smrti. Druhú tretinu poškodeným povodňou. Tretiu potom opatrovateľovi univerzálnej evanj. cirkvi. _ V súvislosti so stavbou maštale pri novej fare, sa prijal plán pripravený prvým správcom.

9. jún 1862. Cirkev vo veci učebného plánu pre potreby našich základných škôl podáva nasledovný návrh: používať sa má nie iba čítanková knižka váženého Ľ. Sz., ale aj navrhnutý sarvašský šlabikár. Kratšie a ľahšie pochopiteľné evanjeliá a epištoly sa žiaci škôl učia bez knižiek. V každej cirkvi nech pomáhajú učitelia a cirkevní starší, keď v nedeľu zvony tretí raz zazvonia, cirkevná mládež v plnom počte a peknom poriadku nech vojde do Božieho domu a tam nech obsadí miesta pre nich určené. (Timor Dei est initium sapientae.)_ *Bázeň Božia je začiatok múdrosti.* Páni učitelia v každý pondelok nech zistia predovšetkým u starších žiakov, či boli všetci v kostole. A či si z kázne pre seba voľačo zapamätali. Ohľadom farských a učiteľských sálašských pozemkov, ich spresnenia, to bude predložené na verejnej schôdzi na podpis. Vo vhodnom čase budú pánov kňazov informovať. (Spresnenie sa tak rozumie, že nie každý dostal zabezpečenú *rátu*. Jednému sa ušlo

viac inému menej, práve preto sa do popredia žiada potreba spresnenia.

Zvolili delegátov na blížiacu seniorálnu verejnú schôdzu. Cirkev odkladá termín na obloženie spodku kostola kameňmi. Stanovujú prvému správcovi, aby sa včas postaral o obloky na zimu na budove banátskej školy a jedni tehľami zaplnene izbové dvere nech otvorí. Na byte pána učiteľa G. D. sa vyžaduje určitá obnova, v tejto veci pôjde na miesto činu niekoľko členná skupina. Cirkevný a školský spravodajca s názvom Evanjelik sa stretáva s priaznivým ohlasom. Na univerzálnu ako z menoslovu vyplýva doteraz pribudlo 93 forintov a 93 grajciarov. Budú tiež informovať o ďalších príjmoch.

7. august 1862. Komisia, ktorá bola poverená preskúmaním výdavkov Jána Gobiša, vysokoškolského správcu si doteraz svoje povinnosti nesplnila, nech teda bezpodmienečne koná, aby sa vybralo čo najlepšie riešenie. Žiada sa výpomoc jedného z pánov obecných notárov. Členovia cirkvi nevlastniaci pôdu môžu zameniť 8 forintmi 1 vedro pšenice. majú sa vytlačiť cirkevné daňové knižky, v ktorých každému dlhy a platby by jasne boli uvedené. Cirkevné mlyny, ktoré je možné dať do prenájmu nech sa dajú do dražby. Ak pri konkurze vyjadrené ceny by nevyhovovali, nech si tieto mlyny cirkev podrží a prevádzkuje ich. Pánovi učiteľovi K.M. cirkev ponecháva, aby využil všetky morálne prostriedky na to, aby jeho školské deti odteraz riadne chodili do kostola.

12. október 1862. Cirkevní resp. členovia, pôsobiaci pri meraní cirkevných a učiteľských pozemkov hlásia, že štyria medzi učiteľmi užívajú 4/4 pozemku, štvrtiny po 15 jutár, jutro opätovne počítajúce po 1100 štvorcových siah. Túto reguláciu odôvodnili skúsenosti s nepomerom. Dokladá to aj vyjadrenie inžiniera – zememerača. Na potvrdenie školských výdavkov bola vymenovaná komisia, ktorej jeden člen bol, vážený Adam Šoltés, obecný vymenovaný pán notár písomne informuje, že výdavky našla v primeranom stave avšak celkovú sumu neuvádza. _ Seniorátom prijaté a potvrdené posilnené učebné osnovy sa dávajú pánom učiteľom aby ich presne dodržiavali. Pán učiteľ Adolf Dvoráček si želá úpravu platu k čomu sa cirkevná rada žiada čas na rozmyslenie. Keďže cirkev je s konkurzom cirkevných mlynov spokojná, budú tieto za starých podmienok dané do prenájmu.

29. november 1862. Za vernú službu s uznaním opätovne vo funkcii potvrdzujú prvého a druhého správcu. Za predstaveného cirkvi zvolili Martina Machala a za zvonárov Jozefa Rozkoša a Mateja Hajku. Hrobári zostali iba starí. Vymenovali z viac členov pozostávajúcu skupinu na preverenie cirkevného rozpočtu, ktorej povinnosťou bolo, zistiť z denníka nebohého Ján Gubiša stav školských peňazí. _ Na volené miesto cirkevného notára cirkev dáva svoju voľbu, vznešenému Ľudovítovi Szeberényimu, pánovi farárovi zo Segedína. _ V poslednom čase počas cirkevného roka počet maďarsky hovoriaci evanjelikov sa v našej obci zvýšil, cirkev nariaďuje počas roka štyri riadne maďarské bohoslužby, a to: v obetný štvrtok, sväto trojičnú nedeľu, po nej v desiatej nedeli, na S. Štefana kráľa (Na tomto systéme neskôr nastali určité zmeny.) Deti najchudobnejších vdov a siroty budú dostávať zadarmo šlabikáre. Nedbanlivý rodičia budú vyzvaní a ak nebudú schopní dostatočne sa preukázať, na potrestanie nech budú odovzdaní súdom. Aby obidve pohlavia nesamostatnej mládeže mohli vo väčšom množstve a s väčším úspechom zúčastniť na výučbe katechizmu ako doteraz, táto bude trvať odteraz od pôstu až po Veľkú noc.

20. december 1862. Na preverenie cirkevného a školského rozpočtu menovaní delegáti hlásia, že tento naši v dobrom stave. Podľa toho doterajšieho prvého správcu Samuela Petriho zbavujú zodpovednosti za rok 1862. Cirkev má príjmy v hotovosti.....18 168 forintov a 9 1/2 grajciarov
výdavky.....17 071 forintov a 80 grajciarov
zostatok1096 forintov a 29 1/2 grajciarov

V hore uvedenej peňažnej čiastke sume sú zahrnuté aj v denníku velct. Jána Gubiša nájdené sumy peňazí:

	5 520 forintov	a 28	
grajciarov			
príjmy v obilí	778	vedier	1 dávka
výdavky	745		
zostatok	33		1 dávka

príjmy z dobrovoľných darov	7	1 dávka
zostatok obilia spolu	40	

V záujme úspory miesta som takéto vyčíslenie všade neurobil. _ Vietor patentu začína viať, a cirkev vyhlasuje, že sa prísne dodržiava cirkevného zákona 1790/1, od kňazov a učiteľov očakáva to isté v prípade neochoty by bola nútená sa ich vzdať. Rozhodlo sa, že v prípadoch úmrtia presbyterov budú títo nahradení cestou verejného hlasovania novými, takou formou, že aj miestni notári majú byť medzi kandidátmi. Na výpomoc pre chudobné cirkvi odhlasovali výpomoc spolu 96 forintov.

1864. Bol zriadený cirkevný obilný sklady (silo), ktorý pre cirkev pekne vynáša.

12. september 1871. Ján Čermák po 41 ročnej verejnej službe sa pomínul, o ktorom nestrannne smelo tu treba povedať, že bol jednoduchý správny človek, medzi ľuďmi obľúbený cirkevný rečník, ctený, naozaj spoločenský, poctivý občan, verný maďarský vlastenec, dobrý manžel a starostlivý otec rodiny. Nech je jeho pamiatka pochválená!

Smútočné reči držali nad ním Adam Áchim po slovensky a Karol Torkos maďarsky. Syn nebohého Koloman, ako jeho nasledovník v úrade, schopnosťami, čistými a pevnými zásadami nás oprávňuje k najlepším očakávaniam.

1871. Veža bola 2 krát opatrená krytinou s celkovými nákladmi 19 641 forintov a 87 grajciarov.

30. máj 1875. Vážený pán Ján Tatay, lekárnik, na jeden veľký zvon daroval cirkvi 150 forintov. Dary zo strany jednotlivcov stále pokračujú.

24. jún 1877. Uskutočnila sa cirkevná kanonická návšteva, a pri tej príležitosti hlavného pastiera cirkvi s veľkou srdečnosťou a vážnosťou prijali. Hlavný duševný pastier, veľkomožný pán Dr. Gustáv Szeberényi sa vo svojej reči o tejto cirkvi pekne vyjadroval. Niektoré vážené dámy zase, predovšetkým z roľníckeho prostredia svojho hlavného kňaza, na znak vyjadrenia vzácnnej vďaky obdarovali ozdobným oblekom hlavného kňaza, v ktorom on aj plnil funkciu hlavného kňaza.

1878. Vznikla maďarská obecná vyššia ľudová škola. Túto cirkev od obce v roku 1879 pri výpomoci 1000 forintov s vedomím školského oddelenia Békešskej župy prevzala.

Po dvoch posledných kanonických návštevách aké zmeny prekonala cirkev?

Farári Karol Bende a Ján Čermák – zomreli, na miesto prvého Samuel Horváth a druhého Koloman Čermák boli zvolení. Keď Samuel Horváth nastúpil do dôchodku, jeho nástupcom sa stal Michal Žilinský. Z učiteľov pomreli: Samuel Theil, Pavel Novák, Martin Hegedús, Matej Kováč, Karo Hegedús. Adolf Nováček sa presťahoval do Nadlaku. Za nových učiteľov boli zvolení: Vojtech Horváth, Juraj Tušjak, Jozef Chovan a Ferdinand Kulitzky.

U tohto posledného musím poznamenať, že pôsobil na maďarskej vyššej ľudovej škole, ako už aj bolo spomenuté, zo začiatku bol obecný učiteľ, ale neskôr s vedomím békešského učiteľského školského úradu a s jeho súhlasom pri ročnej podpore 1000 forintov bol prenechaný pre cirkev. Bez toho by ho cirkev nebola schopná prevziať. Čestnému poslaniu s celou odovzdanosťou žije a prekvapujúce výsledky vykazuje, škoda, mať viac žiakov, ale verím, že aj v tomto mu pomôžeme. Kedysi trocha písania, počítania a čítania stačilo, ale teraz je pre život a jeho zlepšovanie je potrebné viac. Toto preto prízvukujem, lebo v Tótkomlóši je výlučne, vyslovene maďarská vyššia škola ešte nikdy nebola. Mimochodom aj ďalší učelia učia po maďarsky a každý z nich sa usiluje mužne zastať svoje postavenie. _ Kostol zvonka, zvnútra vynovili za 8016 forintov a 50 grajciarov. Počet škôl vrástol o tri. jedna za riečkou, ktorá sa postavila z celkom pevného materiálu, ktorá mimo nádenníkov stála 3824 forintov 77 grajciarov. Ďalšia na tzv. námestí Olejový mlyn bola iba prestavaná, tretia slúži iba ako prenajatá a v dočasnej kvalite, kým cirkev nebude schopná postaviť novú. V centre obce nevyhovujúca školská stavba bola zbúraná a miesto nej z pevného materiálu bola postavená ozdobená stavba, ktorej východná časť slúži ako škola a učiteľský byt a západná toho času ako sporiteľňa s príjmami pre cirkev. Mimo výpomoci škola stála 10 385 forintov a 70 grajciarov.

Menoslov farárov, pomocných kňazov a učiteľov s vykázanými služobnými rokmi.

Farári:

1. Ján Szarkóczy slúžil 9 rokov a 5 mesiacov; 2. Ján Klecsányi slúžil 6 rokov a 10 mesiacov; 3. Samuel Stankovič slúžil 4 roky; 4. Pavol Valaský slúžil 40 rokov a 6 mesiacov; 5. Jenek Matej 10 rokov; 6. Juraj Sexty slúžil 39 rokov; 7. Karol Bende slúžil 14 rokov a 11 mesiacov; 8. Ján Čermák slúžil 41 rokov; 9. Samuel Hotváth slúžil 29 rokov ; 10. Koloman Čermák; 11. Michal Žilinský v súčasnosti pôsobiaci farári.

Pomocný farári:

1. Adam Áchim slúžil 2 roky; 2. Ľudovít Brocken slúžil 1 rok; Karol Matejdes slúži 3 roky; 4. Daniel Vágner pomocný, nakoniec ako administrátor slúžil 1 rok. 5. Koloman Margóczy slúžil 1 rok; 6. Ján Endreffy slúžil 1 rok. (*Vložka prekladateľa : Endreffy sa volal pôvodne Ondrášek, alebo Andrašovič. Jeho predkovia pochádzali od Trenčína. Priezvisko si pomaďarčil v roku 1845. V Horných Salibách leží na cintoríne spolu so svojim krstniatkom Jurajom Lehotským, ktorého krstil ako pomocný farár na Komlóši. Do Horných Salib prišiel v roku 1888 kde založil farársku dynastiu.*)

Učítelia:

1. Peter Mravík -1746; Matej Beszterczei - 1758 odsunutý; Michal Tomka – prišiel 1758 a odstúpil 1703 roku, slúžil 45 rokov; Peter Vágner ako pomocný učiteľ prišiel 1758 a odišiel 1794 , slúžil 36 rokov; Peter Žingori – 1774, odišiel 1793, slúžil 19 rokov; Daniel Buró – 1794. odišiel 1814, slúžil 20 rokov; Adam Samec – 1794, odišiel 1803, slúžil 9 rokov; Daniel Bartolomejdes – 1803, odišiel 1835 roku, slúžil 32 rokov; Martin Delhy – 1803, zomrel 1831 , slúžil 28 rokov; Ondrej Zatroch – 1814, zomrel 1823, slúžil 9 rokov; Martin Hegedús – 1824, odišiel 1853, slúžil 29 rokov; Pavel Novák – 1831, odišiel 1855, slúžil 24 rokov; Samuel Theeil – 1834. zomrel 1850, slúžil 16 rokov; Karol Tomka – 1831 ako pomocník do roku 1835 a ako riadny učiteľ 1840, slúžil 5 rokov; Matej Kováč – 1840, zomrel 1874, slúžil 34 rokov; Karol Hegedús – 1851, zomrel 1879, slúžil 28

rokov; Adolf Dvoráček – 1857, odišiel 1875, slúžil 18 rokov; Vojtech Horváth – prišiel 1870 roku, 1874 nastúpil namiesto Matej Kováča na za polovičný plat, po smrti kováča na celý plat, slúžil 10 rokov; Juraj Tušjak - 1874 v olejovo mlynskej škole, od roku 1879 na poste Karola Hegedúsa v centrále, slúžil 5 rokov; Jozef Chovan – 1875 v banátskej škole na miesto Dvoráčka potom od roku 1879 na miesto Tušjaka na olejovo mlynskej škole, slúžil 5 rokov; Ján Paulovič – 1879 na Chovanovom mieste v banátskej škole, slúžil 1 rok; Ferdinand Kulitzky – 1878 1880, slúžil 2 roky.

Kedže nemala cirkev miestnosť na porady, kde by mohla mať svoje schôdze a presbyteri mohli svoju dennú činnosť pokojne vykonávať, v blízkosti cirkevného skladu na tom mieste, kde kedysi slúžila ako miestnosť na mletie vlny, cirkev dala stavať jednoposchodovú budovu iba z pevného materiálu, ktorej horná časť slúžila pre cirkev na schôdze a dolná ako sklad. Okrem platenia nádenníkov stála vyše 10 000 forintov. Pre sarvašskú seniorálnu vysokú školu cirkev zozbierala na základný ročný poplatok vyše 6 000 forintov. Cirkev z cirkevných peňazí s pridaním 2990 forintov z pôžičky kúpila 73 jutár voľného majetku od rodiny Dóryov. Cirkev dostala pri príležitosti rozdelenia obecných pozemkov od obce 42 jutár 1200 štvorcových siah, z celého vlastníctva obce dostala 40 jutár, pre cintorín 5 jutár a na školské záhrady 5 jutár. Kňazi na každú hlavu dostali 13 jutár, učitelia s výnimkou banátskej školy, pre ktorú na hlavu získali 6 jutár a 4 štvorcové siahy. Všetko toto sa udialo v novej dobe.

1849. Cholera vo veľkom pustošila. Zoznam duší je štatistiky podchytený.

Dĺžka kostola je 22 siah, šírka 10 siah, výška 7 siah. Stavať sa začal 6. júna 1792 a potom ho 8. novembra 1795 vysvätili. Vonkajšok má gotický tvar, zo severnej strany je vybavený sakristiou. Kostol je ohradený a má vysadené agáty. Oltár je mramorový, ktorý zdobia dve sochy alabastrovej farby. Okolo oltára je pekné ohradenie, dolu koženými vankúšmi. Oltárny obraz zobrazuje na nebo vstúpenie nášho Pána Krista, okolo neho je výzdoba s pozlátenými kvetmi. Nad oltárom sa vypína mramorová kazateľnica s rôznymi maľbami. Polkruhový balkón je celý vyhotovený z pálených tehál. Naproti oltára a kazateľnice stojí organ s 18 registrami, ktorý bol vyhotovený

v roku 1834 a stál 230 pengö-forintov obsahujúci manuál, pozíciu, tremulu a pedál. Pred niekoľkými rokmi ho obnovil brezoviansky organový umelec Šaško. Medzi oltárom a lavicami je voľný priestor, lavice nie sú farbené. Kostol z vnútra je stavaný na spôsob valenej klenby, dolu asfaltovaný. Nad južným čelom stojí tento nápis:

DEO OPT MAX. SIBI ET SUAE POSTERITATI
SALUTAREM HANC MOLEM
POSUIT
ECCLIA EV. A. C. BEKES KOMLOSIENSIS
ANNO QUO

rlte CoronatVr FranClscVs Vt Izta LoCatVr
SaLVatorl aeDes CVI slt saCra LiberaVe SeDes

Počet cirkevných svätených nádob je 30. Veža je vysoká 30 siah. Vyzdobená bola 24. apríla 1800 za 500 forintov a 15 kýbľov pšenice s hodinami vážiacimi 6 q. V roku 1824 bola pokrytá prvý raz meďou za 23 820 forintov a 46 grajciarov, na ktorej rôzne pozlátené zobrazenia boli viditeľné. Na vrchu veže je vo približne veľkosti 10 okovov pozlátená guľa, a nad ňou s hviezdou na vysokej stonke. Pod hodinami zospodu je z kameňa zhotovený balkón so železným zábradlím. Balkón má za cieľ denné a nočné stráženie, pri požiari okamžitú signalizáciu, vztýčenie zástavy a jej zvinutie. Zvony sú štyri, teraz prebieha zbierka na piaty. Najväčší 847 funtový má nasledovný nápis: Fudit Friderikus Eberhart Pestini 1816. Dolu zase stojí toto: Eccla ev. aug. Conf. T. Komlos sibi Paolo Pipis, Curatore Georgio Hovorka. Menší váži päť metrických centov s nasledovným nápisom: Johan Brillner goss mich in Ofen 1768. Približne uprostred stojí toto: Eccla ev. Komlosiensis. Dolu zase : Czerovszky Gyuro, Vincze András. Tretí váži 267 a pol funtov. Odliaty v tom istom roku, a je najväčší a obsahuje ten istý okružný nápis. Štvrtý váži 111 funtov. Je preliaty z prasknutého zvona privezeného so Svätého Ondreja v roku 1832. Tento zvon, odvtedy puknutý bol opravený v Starom Arade.

Vrch veže si žiada opravu, v roku 1871 bol znovu pokrytý medeným plášťom a ozdobený v ohni pozlátenými obrazmi: za cenu 19 641 forintov a 84 grajciarov. Celé dielo viedol Adolf Aigner, štátny inžinier, od hlavy po päty statočný muž. _ Odporúčam, aby sa do stavby kostola a veže, nijaká cirkev bez schopného, skúseného

inžiniera nepúšťala, pretože v opačnom prípade môžu nastať veľké škody, čo sa určite aj prejaví.

Cirkevné dôchodky respektíve príjmy.

Pokladnička, voľné dary, jeden dvojkoľosový mlyn, ktorý šrot , múku a olej zhotovuje. V parnom mlyne za potokom tretina zo zisku. Z hlavy rodín suma zostatkov z cirkevných daní. V tejto cirkvi , ale to už bolo spomenuté, daň sa týka 371 jutár 243 siah pôdy. Z tejto sumy kňazi a učители užívajú na úradnú pôdu 178 jutár a 940 siah. Odpočítajúc z 371 jutár kňazských a učiteľských 178 jutár 940 siah, cirkvi na voľné užívanie zostáva 192 jutár , 403 siah. Teda majetok cirkvi v najnovšom čase výrazne vzrástol. Je treba poznamenať, že predtým cirkev mala aj vinice, ale tie prinášali cirkvi skutočne len škodu, v najnovšom čase sa za dobrú cenu predali.

Zhromaždeniu prinášajú plody aj finančné vklady, toho času je to 13 241 forintov, 13 grajciarov, ktoré sú vložené v sporiteľni, a tak verím, že na výstavbu školy a inú činnosť čakajú.

Podieľa sa zhromaždenie na obecnej pokladnici, ak áno v akom pomere?

Cirkev ešte 3. apríla 1856 a 18. júna rokovala o tom, aby z pokladnice obce ročne mohla dostať určitú sumu peňazí. Činila to o to viac, pretože táto obec z **veľkej časti bola jednojazyčná, jedného náboženstva a v tejto vlasti jedna z najmajetnejších.** Ale dosiahnuť želaného cieľa vtedy nebolo možné. V prípade potreby i tak, z príležitosti osobitných stavieb pomáhala pálenými tehľami, škridlou, dopravou, ba v 1858. roku predstavenstvo obce darovalo 1500 forintov a 42 jutár pôdy cirkvi, jutro počítajúc 1200 štvorcových siah. Neskôr skoro 2000 forintov dlžoby odpustilo cirkvi, okrem toho v maštali novšej fary k jej obnove prispelo škridlou a dostatkom tehál. Dnes už tam stojí cirkev, že pre maďarskú vyššiu ľudovú školu vypomohla 1000 forintmi. Získava ich z pokladnice obce ročne a je nádej, že časom, keď sa nebudú rozširovať najpálčivejšie výdavky, tak aj pomoc pre naše školy sa bude vo väčšej miere rozširovať. Stav majetku cirkvi by sa zvyšoval, ak by každý člen cirkvi svoje dlžoby riadne uhradil, ibaže v tomto smere predovšetkým u ľudí s najchudobnejším osudom, ktorých u nás je polovica, sa prejavuje tento nedostatok.

Príjmy cirkvi má na starosti prvý starosta, ktorý u nás má hodnosť inšpektora. Príjmy a výdavky vlastnoručne uvádza do denníka. Okrem riadneho denníka je aj hlavná knižka, do ktorej koncom roka preverené a všetkými presbytermi sú potvrdené príjmy a výdavky. Bývajú vždy príslušnými podpísané. _ Denníky a cirkevné peniaze sú držané v poschodovej a železnými dverami opatrenej budove.

Duchovní pozorne sledujú skutkový stav a prípadné poznatky oznámia starostom, a ak je to potrebné, upovedomia presbytérium.

Cirkevný archív

Staré dokumenty nie sú. Matričné výpisy a potvrdenia sú vedené. Matrik je 14 kusov.

Z nich výpisy, úradné listiny a pod. sú zapísané v osobitnej knihe. Pre potreby miestnych cirkevných schôdzí od 1844 je osobitná kniha. (V začiatku cirkevné veci boli vedené spolu s obecnými, neskôr tento spôsob zanikol.) Pre konfirmandov tiež. Úradná medená pečiatka cirkvi bola zhotovená 1831, ale je do nej vrytý rok 1746 ako osídlenie. Zobrazuje sejbu osiva s nasledovným nápisom:

Sigill. eccl. ev. aug. Cinf. Tót-Komlósiensiss. Na druhej, ktorá bola používaná iba vnorená do tekutiny a zhotovená v novšej dobe, je čitateľný nasledovný nápis: A tót-komlósi ev. ág. hv. egyház peccsétje.

V tom čase nie je iná súčasť cirkvi.

Pravdepodobne počet veriach, bývajúcich roztrúsene nebol známi.

Starý cintorín v dolnej časti, ktorý je vysadenými agátmi obkolesený vedľa jarkov má približne 20 jutár. Počas 122 rokov pochováajú buď na jednej, buď v druhej časti. Šesť- jutrový nový cintorín v hornej časti, doteraz ešte nevysvätený je príjmový pre cirkev.

Organizácia zhromaždení cirkevného riadenia

Pôsobí presbytérium, ktorého členovia sú volení cestou písomnej voľby a v kostole verejne zložia prísahu. Predsedovia sú dvaja miestni duchovní, ktorí vedenie riadia s obmenou.

Zhromaždenie presbyterov zvoláva riadiaci duchovný s vedomím prvého starostu. Zhromaždenia sa konajú zriedka. Najčastejšie pri príležitosti, volieb kňazov a učiteľov.

Vnútorňý duchovný stav cirkvi.

Nedeľné a aj v týždni sa konajú bohoslužby, predovšetkým od adventu po Veľkú noc sú početne navštevované. Na jar, v lete a počas jesene pre poľné práce, celoštátne a v Mezőhegyesi sa konajúce týždenné trhy, ktoré sa konajú v nedeľu, už pomenej. (Veľmi dobré by bolo teraz, keď otcovia vlasti zasadaajú a aj korupcia sa vo veľkom dvíha, túto vec vážne podchytiť, a v jej záujme definitívne rozhodnúť, pretože iba štátne činy môžu v biede najviac pomôcť. Páni moji! Tomuto ľudu by týždenne jeden deň mal byť vyhradený pre náboženskú, duchovnú obnovu - nedeľa. A hľa! pre nešťastné nedeľné trhy aj toho sa musí vzdať. Otcovia vlasti: konajte, pokým nás ľud, ktorý i tak už dosť hlboko klesol, mravne celkom neprepadne. Takými duchovnými činmi by ste nehynúce meno získali pre seba. Dať na miesto vážnosť nedeľ, prísne zakázať nedeľné trhy, nekompromisne trestať porušovateľov, to je teraz jeden z najpálčivejších a najnaliehavejších potrieb.) Svadby sa pred nedeľou predtým nekonali predovšetkým preto, aby deň Pána podľa poriadku mohli osláviť.

Chcem veriť, že aj teraz je to tak. ale pred jednotlivými krčmami, kde sa zhromažďujú mladí oboch pohlaví, väčšinou ešte pred večernými bohoslužbami sa začne hudobná zábava. (Aj toto nie je na svojom mieste.)

Áno, mládež nech sa zabáva, ale iba po večernej bohoslužbe, aj vtedy nie v krčme, kde sa natrafia rôzni ľudia, ale niekde na inom spoľahlivom mieste a vždy pod dozorom cirkevného alebo obecného spoločenstva. Spánok a šepot v našom kostole nie je celkom výnimočný hosť, čo poukazuje sčasti na nedostatok výchovy doma, pretože kde sa to riadne sleduje, tam by sa podobné nesmelo stať. Čítať skoro všetci vedia. Z väčšej časti deti sú vychovávané v škole, iba čo je chyba, že predovšetkým chlapcov, ktorých možno využiť pre poľné práce viac ako je nutné, neskôr dajú do školy a skôr ich vyberú z nej. Posudzovanie školského výpadku si žiada

väčšiu prísnošť, veď konečne, čo budeme robiť s takými rodičmi, ktorí nevedia posúdiť osoh ich ani dieťaťa, alebo iba nechcú?

Je potrebné trestať týchto, azda potom sa zo svojich zlých snov, nejako preberú. Stav učiteľských síl je teraz všeobecne lepší, ako keď sa učilo naspamäť a *ferulovanie*.

Čo sa týka duchovného stavu osadenstva, tento ľud síce správanie starého pôvodného typu, pracovitosť, šetrnosť doteraz podľa možnosti udržal, pritom ale súčasné prúdy, ako všade v našom štáte, aj tu sú viditeľné. Treba bojovať predovšetkým proti honbe za svetskými pôžitkami, ktorých následky sú, časté smutné príklady.

Ľud je dovtedy šťastný, kým v tele a v duši je silný a vo svojich mravoch, zvyklostiach je prostý.

Ako náhle sa nasmeruje na cestu slabnutia, udrela jeho hodina úpadku a svoj osud v žiadnom prípade neobíde. Práve preto hovorím, že bude treba bojovať tu na každom mieste v našej domovine, predovšetkým proti naháňaniu bohatstva, ktoré ľudí na tele a duši poznačí a ich hrob predčasne vykope.

Duch konania dobra, aj keď nie je nejako obrovský, nie je ani zanedbateľný. Nech na to slúžia za príklad údaje.

1862. Budapeštianskemu ev. sirotincu, teologickému ústavu, cirk. opatrovateľskému ústavu, povodňami poškodeným, naša cirkev dala 184 frt. a 44 grj.

Na sarvašskú vysokú školu činí ročný príspevok 377 frt. a 26 grj.

spolu milodary 561 frt. a 70 grj.

Hic Plato quiescere jussit.

1873. Vzdal som sa svojho úradu. V tretiu nedeľu od zhromaždenia po 29 ročnej službe ako riadny kňaz som sa rozlúčil so slzami.

Odvtedy žijem tichý, osobný život, z ťažko, ale poctivo ušetrených peňazí, dôstojne držiavam seba a svojich opatrovaných.

Ďalšie údaje patria nadchádzajúcemu obdobiu.

Lekárneň vznikla v roku 1861 Jej vznik bol podmienený:

1. počtom 8334 duší v mieste
2. počtom 8000 duší z blízkyh obcí a samôť, spolu to bolo 16 334 duší.

3. Stav, keď lekár a lekárnik v jednej osobe už pre časté a súrne prípady chorých nezvládal.

Prvým lekárnikom sa stal váž. pán Ján Tatay, ktorého ako poctivého a aktívneho muža nech Boh dlho a šťastne živí!

Sporiteľňa vznikla roku 1872.

1879 1. januára ročný rozpočet bol
514 619 frt. a 32 grj.

Zisk činil

7 579 frt. a 16 grj.

Stav majetku spolu bol

162 543 frt. a 94 grj.

Rozdelenie zisku po častiach:

Kapitál pre potreby udržania sa

757 frt. a 91 grj.

Odmeny riaditeľa a jeho zástupcu

303 frt. a 16 grj.

Členovia riaditeľstva

833 frt. a 70 grj.

Dozorný orgán

378 frt. a 95 grj.

Dary a výdavky na dobročinné ciele

303 frt. a 16 grj.

Zostatok po 5 frt. na akciu spolu

5 000 frt.

Prenos do roku 1879 na ziskový účet

2frt. a 28 grj.

Spolu

7579 frt. a 16 grj.

Súčasná skladby osôb v sporiteľni, ktorá bola zvolená v marci 1879 na tri roky je nasledovná:

Riaditeľ - Ján Roszenthál, zástupca riaditeľa – Jozef Ujhelyi;

pokladník - Juraj Nagy;

účtovník – Juraj Ziguri; Od zriadenia ústavu neboli volení pokladník a účtovník (Dá Boh! aby ani nepatrili do takej kategórie.)

Členovia riaditeľstva: Michal Povážay; Pavol Machan; Martin Machan; str. Pavol Hovorka; ml. Pavol Hovorka; Pavol Farkas; Juraj

Francisci; str. Ján Lehocky; František Ujhelyi; Bernát Grosz; Jozef Fischer.

Dozorný orgán: Ľudovít Csörföly; Ján Tatay; Leopold Fischer; Ján Samuel.

Vďaka, srdečná vďaka váž. pánom Jurajovi Nagyovi a Jurajovi Zigurimu, ktorí, v tomto smere neskúsenému, boli mne zo srdca nápomocní.

Priemysel, obchod a roľníctvo

Remeselníci, keď aj nie v polovičnom počte, ale v pomere k počtu obyvateľov sú i tak dostatočne zastúpení. Veľmi dobrých možno nájsť predovšetkým medzi kolármi a kováčmi, i keď ani v iných profesiách takí nechýbajú.

Zrušenie cechov mnohí z nich doteraz ťažko znášajú.

Naši ľudia v obchode najčulejšiu aktivitu vyvíjajú s vykrmenými ošípanými, slaninou a masťou, predtým aj s baraním lojom, ale odkedy prestal prenájom pústať a rozdelené boli aj spoločné pastviny, obchod celkom zanikol. Ďalej sa obchoduje obilím, ktoré samo o sebe je výborné. Toto predovšetkým skupujú židia a odvážajú odtiaľto na Orosházu, do Segedína a Aradu. Ale aj medzi kresťanmi sa nájdu takí, ktorí to skupujú na zisk a keď ceny rastú, ihneď ho predajú. Ďalší obchod, vyjmúc niekoľkých maliarov je v rukách židov, potraviny a železiarstvo už menej. S úctou treba povedať, že u nás aj mnohé sedliacke ženy predávajú vlastnoručne vyrobené látky.

Toto nie je zanedbateľné. Kým maďarská žena vyniká vo varení, pečení, tak Slovenky tkajú, šijú a aj v poľných prácach vynikajú. Spomínam si, že Komlóš v jednom roku iba za vrecia dostal 30 000 frt. Natoľko boli žiadané v tom čase hocikde komlóšske vrecia. Toto sa síce v súčasnosti už zmenilo, ale zato ešte aj teraz tkajú na vrecia, prikrývky, na biele oblečenie síce súkno, a čo sa doma neminie, odnášajú na predaj na týždenný trh na Orosházu. Aj poľnohospodárstvo stojí dnes na lepších nohách, ako stálo kedysi, čo umožňuje skutočnosť, že polia sú spolu v jednom celku a sú blízko obce. Šikovnejší gazdovia svoje polia hnoja, orbu vykonávajú dobre hlboko, sejú kvalitné namorené zrno z čoho potom zvykne bývať dobrý výsledok. Ohľadom stavu majetku ale i tak nemôže

súťažit súčasný Komlôš so starým. Najkrajšie obdobie Komlôš vtedy prežíval, keď Svätovežské a panské pusty prenajímal v primeranej cene. Vtedy žili predovšetkým z chovu kráv, z predaja vlny, z čoho sa aj obliekali. Odkedy ale odpadlo prenajímanie pusty a boli nútení mať iba zmenšený chotár, môže držať málo kráv a aj obilia sa už roky urodí menej. Ale toto všetko sa môže časom aj na lepšie obrátiť.

Spoločenský život

Odhliadnuc od narodenín, svadiieb, zabíjačiek, ženských páračiek a návštev tu, tak povediac ani nie je spoločenský život. Okrem toho, aj kde sa udomácnil, v týchto dňoch to aj tam škripe. Veľmi by pomohlo v tejto biede dobre organizovaná čítareň, ibaže prirodzene by mala byť čo najjednoduchšia a úplne bez hry v karty. Dve izby, jedna na čítanie, druhá na spolčovanie s jednoduchým zariadením by celkom postačila. Aj prijímaných členov by bolo treba veľmi vyberať, aby nedobré vzťahy nejakým spôsobom sa neuhniedzili. Nemysli si ctený čitateľ, že takýto čitateľský krúžok na Komlôši nebol. Áno, bol. – prvý, ktorý vznikol pred revolúciou, vybuchol pre revolúciu. Odvtedy podľa môjho vedomia bol tri razy otvorený, ale vždy zanikol. Veríme, možno, že po postavení nového pohostinstva, z popola centra aj toto ožije.

Kroj

Keď som sa v roku 1844 dostal na Komlôš, poprední gazdovia nosili biele plstené kabáty, tmavomodré nohavice s bledomodrými vlysmi, chudobnejší všetci zástery. Mladé ženy chodili na hlavách s partami zdobenými bielymi závojmami, širokými, pestrými, dlhými visiaticimi mašľami, v zdobených zásterách, sukne im siahali po päty. Riadne vrchné oblečenie bolo zhotovené ako šuba z baranej kože, starším líščia koža ako golier slúžila. V najnovšej dobe sa v oblečení veľa zmenilo. Teraz muži väčšinou nosia nohavice a kabáty na maďarský spôsob lemované, čo oni nazývajú *kakadó*, počas leta chodia v širokých, kratších gatiach. Starí nosia plstené šaty s tým rozdielom, že kabát je kratší a nie je lemovaný. Drahé hodvábné ručníky chýbajú. Rodičia! rodičia! žiadosti, želania Vašich detí miernite.

Ľudové zvyky

Okolo krstín. Pôrodná baba pozve, krstného otca a matku, k tomu najbližšiu rodinu a susedov po krste na dvojhodinové hodovanie.

V deň confirmácie sa pozýva iba krstná matka s niekoľkými najbližšími príbuznými.

Zásnuby. Starejší v sobotu o 14.0 hod. poobede spolu so snúbencami idú k farárovi. Po podaní rúk každý starejší svoju časť odprevadí domov. Po zapálení sviečky snúbenec so svojim starejším spolu idú k domu nevesty, kde na krátky čas si pýta ubytovanie. Starejší snúbencia sa pýta starejšieho nevesty. Či by dievča nemalo chuť ísť za ženu k privedenému mládenčovi? Ak áno, potom starejší dievky odovzdá dievčinu pri želaní šťastia starejšiemu mládenca. Potom nasleduje večera, po večeri sa zo daruje zo strany starejšieho dievky hodvábná šatka a zo strany starejšieho mládenca približne 3-4 frt. na košeľu. S tým sa rozídu.

Nasledujú trojnásobné ohlášky.

Svadba. Tá sa začína v pondelok večer. V utorok sa sobášia. Pred svadbou sa nevestina truhlica výbava vrátane ďalších symbolov so spevom a plieskaním *biča-karikáša* odnesú do domu ženícha. Po sobáši pozvaní prúdia pri hudbe k bydlisku ženícha a nevesty. V krátkom čase nasleduje obed. Po obede sa darujú peniaze na veno a na cirkev. Darované peniaze odnesú ženíchovmu starejšiemu, ktorý ich prevezme a osobne odovzdá neveste. Kým ju začepčia, tancujú s ňou tancom pre nevestu. Počas neho je zvyk dať neveste dať toľko peňazí, kto koľko chce. Svadba trvá do stredy. Ukončí ju kaša, čo je znak, že svadba sa končí. (Neuškodilo by konať svadby trochu kratšie, v utorok vo štvrtok by sa začali a v ten deň by sa aj skončili. Z toho by úplne dosť bolo.)

Vo štvrtok sa opäť začínajú svadby.

Ovdovelé a vdovci sa väčšinou sobášia v pondelok.

Pochovávanie. Tak, ako všade v krajine, tak aj tu je vo zvyku pri mŕtvom byť hore (*virastovanie*). Deti spevom a modlitbami, mladých a starých obvykle rozprávaním a rozlúčkou pochovávajú. Zvykom je mŕtveho vo veľkom oplakávať. Smútiace strany zomrelého bez prikryvky hláv odprevadia do cintorína, tak isto sa aj vracajú. Po istom čase smútok ukončí kar. Potiaľto a nie ďalej.

Závěrečné slovo

Pri príprave tejto práce som použil nasledovné pramene:

Analekta ad. hist. Ecclae Komlos evang. pertinentia partim a testibus oculatis, fide dignis audita, partim a se observata et conscripta a Paolo Valaszky V. D. M. Ao 1779.

Od predstaviteľa Békešskej župy Ľudovíta Haana. Oznamy Ľudovíta Haana z archivu Békéšskej župy. Knižka obce o zaľudňovaní. Informácie od Michal Povážaya, Juraja Nagya a Juraja Figuri.

Vlastné, ešte počas môjho kňazského pôsobenia zhotovené výpisy z miestnej ev. a. v. cirkevnej zápisničnej knihy.

Výpisy Kolomana Čermáka tak z minulosti ako aj predovšetkým zo súčasnosti.

Viem, že som predmet textu vlastne ani nevyčerpал. No, ale to som pre nedostatok úplných údajov ani nemohol.

Viem, že ak by som aj mal k dispozícii celý sumár údajov, ešte aj vtedy by som len ťažko zodpovedal všeobecnému očakávaniu, veď darmo, koľko ľudí, skoro toľko je i názorov. Možno, že aj črty veku sú na mojom pere badateľné, za čo práve nemôžem. Ale aj to viem, že som sa s čistou dušou venoval práci. Teda nie pero namočené v žlči, ma čistá pravda ma viedla všade a vo všetkom. Kde som videl potrebu ilustrovať, s celou úprimnosťou a skromnosťou som to urobil. Všetko to potrebujú súčasníci, aby sa z minulosti učili pre budúcnosť. Kde sa treba poučiť, nech sa poučia. Kde treba povzbudiť, nech sa povzbudia. Kde je potrebná opatrnosť, nech sú opatrní. Bez dejín by ľud oslepol a spohodlnel. Ale ak sa pozrie do histórie, ako do jasného zrkadla, hneď vie na čom je. A teraz Božie deti, Komlóšania! Pri konečnej rozlúčke, pretože nie veľmi verím, že už viac k vám prehovorím, obraciam sa na vás. Prijmite to, čo bude povedané s takým srdcom, s akým to podám ja vám.

Boh, svet vie, že Vy, odhliadnuc od niekoľkých členov ste Slováci. Ale aj to vie dobre, že sú to Slováci žijúci v maďarskej vlasti. Vy, ako občania maďarskej vlasti, osvojili ste si jednu skôr obecnú, neskôr cirkevne zriadenú maďarskú vyššiu ľudovú školu. Nech mi je dovolené dúfať, že Vy ju odteraz s vrúcimi srdcami a dušami budete opatrovať sčasti preto, že ste občania maďarskej vlasti, sčasti, lebo

vaším deťom je pálčivou potrebou, sčasti preto, lebo na všeobecnej úcte sa naďalej chcete podieľať. Nech mi je dovolené dúfať, že vy rozšírite počet bočných škôl, škôlku, zriadite čím skôr opatrovateľský ústav pre chudobných a knižnicu.

Komlóšania! Či viete, ako zvyknú posudzovať stav vzdelanosti ľudu? Podľa dobre organizovaných verejných zariadení. Teda: kde je dostatok dobre organizovaných škôl, škôlok, ošetrovní, knižníc a kde je silná cirkev, o tých hovoria, že sú vzdelaní, bohabojní a šťastní ľudia.

O to sa usilujte! Naproti, kde tieto danosti vo väčšej miere chýbajú, tam ľudí neochráni nič, ale nič od označenia, že sú nevyspelí. Toho sa vyvarujte!

Komlóšania! viete, že kto je opravdivý kamarát? Nie ten, ktorý sa do očí usmieva, ale ten, kto z času na čas úprimne povie do očí pravdu aj keď môže byť akokoľvek horká.

Nie ten, ktorý uspáva, ale ten, ktorý vyruší zo spánku a núti k neustálej činnosti. Nie ten, ktorý v núdzi opustí, ale ktorý v núdzi nesmierne pomôže. Nech Boh dá vám čo najviac takýchto priateľov, potom viem, že nielen budete žiť, ale navždy budete aj šťastní.

Po tomto všetkom, nech spočíva požehnanie Boha na vedení tejto obce a cirkvi, na malých a veľkých, chudobných i bohatých! Nech sa zmení táto suchá riečka čo najskôr na tečúcu rieku, ktorá nech lode vozí a okolo jej brehov nech skáču bystré ryby. Nápomocné tejto obci nech sú čo najrôznejšie stromy, ako silné bašty okolo nej!

Nech povievajú na ornej pôde tejto obce bohatú úrodu prinášajúce zlaté klasy. Nech v tejto obci vládne anjel mieru, lásky a porozumenia! Nech sa dvíha dobré meno tejto obce tak vysoko ako je vysoká táto veža. Túto obec nech ochraňuje Božia mocná ruka, aby jej nikdy žiadna hrozba neškodila!

A mňa, ktorý som toto srdečne na pamiatku napísal, udržujte aj naďalej vo svojej pamäti a keď duša z mojej telesnej schránky, z prachu vyletí, venujte mi malé miesto tam, kde už nespočetní, oslobodení od ťarchy života najsladší spánok, spánok smrti spia! Boh s nami! Boh s vami!

Pamätný list, ktorým miestne obecné zastupiteľstvo pri príležitosti ukončenia môjho pôsobenia ma poctilo.

Veľavážený pán!

Mimoriadne vážený náš pán farár!

Dolu podpísaní, ako zákonní predstavitelia obce Tótkomlôš v jeho mene, veľaváženému pánovi predstaviteľovi evanjelickej augsburskej cirkvi a tým i predstaviteľovi záchranných prác sladkej materskej cirkvi uznajúc vaše zásluhy pri konaniach, týkajúcich sa rozkvetu našej cirkvi, uznajúc vaše milé konania pri výchove ľudí aj pri ich všeobecnom vzdelávaní slovami, činmi a materiálnymi hodnotami spojenými, vediac o vašom úspešnom pôsobení za tieto zásluhy nemôžeme zmeškať so skromnosťou nášho postavenia vyjadriť veľkú vďaku a pozdravenie. Robíme to s najhlbšou úctou a nemôžeme zabudnúť ani na také služby, ktoré našej obci v dobrých, aj zlých dňoch ste úspešne dokazovali, a je nemožné zabudnúť tie utrpenia, ktoré ako vlastenec s čistou dušou v prospech našej obce ste boli nútení v prospech našej vlasti v smutnom období roka 1849 prekonať, ktoré ste ale s pomocou Boha šťastne prežili.

Veľaváženého pána v prospech vlasti, obce a cirkvi je pamiatka pôsobnosti omnoho hlbšie vrytá v našich dušiach, než aby sme ju voľakedy zabudli. Ak teda odstupujete z doterajšej požehnanej dráhy, nastupujete pod tichú strechu samoty života, nech vás sprevádza úprimné uznanie, šťastie, spokojnosť pri Božom požehnaní na každom kroku. Prosíme Vás, udrzte aj naďalej v srdečnej láskavosti túto obec a jej obyvateľov - a my nepochybujeme – budete podporovať blahými radami veci našej cirkvi a obce aj naďalej. Z čistého srdca želáme, aby veľaváženého pána farára spolu s veľaváženou a milou manželkou nech pán Boh dlho živí!

Nás, odporúčame do vašej vzácnnej pamäti, a zostávame s vlasteneckou úctou.

V Tótkomlôši 14. decembra 1873.

Úprimne si vás vážiaci predstavitelia obce Tótkomlôš: Ludovít Csörföly, notár; Michal Povážay, notár; Ľudovít Kováč, obecný zapisovateľ; Ján Lehocký, richtár; Pavol Hovorka, podrichtár; Pavol Machan, pokladník; Ján Ponický, prisažný; Ján Bada, prisažný; Matej Antal, výberca daní; Jozef Šiagi, prisažný; Ján Samuel, prisažný;

Pavol Hovorka, ml., prísahný; Michal Moťovský, prísahný; Pavol Farkaš, obecný zástupca; Ignác Papfi, pomocný zástupca.

Poznámka: Dôkaz o tom, že Ja túto obec úprimne milujem a tým potvrdzuje toto dielo, ktoré som na záver mojej služby napísal.

P.H

Menoslov richtárov ich zástupcov a notárov Slovenského Komlóša pokiaľ bolo možné od začiatku až doteraz zozbierať a predložiť tieto:

Starostovia - richtári.

- 1746 - Martin Vajaš
- 1766 - Juraj Cerovský
- 1767 - Ondrej Moťovský
- 1770 - Jakub Urban
- 1771 - Juraj Tóth a Ján Kostoláni
- 1774-5 - Ondrej Moťovský
- 1746 - Ján Kostoláni
- 1777 - Pavel Bobor
- 1832 - Pavel Pipíš
- 1848 - Ján Moťovský a Ján Karkuš
- 1849 - Juraj Paulík
- 1851 - Ondrej Vajaš
- 1854 - Ján Karkuš
- 1855 - Ondrej Pipíš
- 1856-60 - Ján Štirbic
- 1861-64 - Ondrej Karkuš
- 1865-68 - Ján Lehocky
- 1869-72 - Pavel Farkaš
- 1873-74 - Ján Lehocky
- 1875-80 - Pavel Machan

Podrichtári:

- 1746 - Juraj Cerovský
- 1766 - Ján Farkaš

1771 - Pavel Bobor
1777 - Martin Pipíš
1832 - Michal Varga
1848 - Pavel Ďurkovič
1854 - Ondrej Lásik
1856 - Ondrej Lásik
1861 - Štefan Mésároš
1863 - Michal Machan
1864-5 - Martin Samuel
1866-72 - Pavel Machan
1873-74 - Pavel Hovorka
1875-77 - Samuel Petri
1878-80 - Pavel Hovorka ml.

Notári:

1746 Michal Lenárt; 1777 Štefan Benitz; 1848 František Omasta;
1856 Adam Šoltés, Ľudovít Csörföly, Štefan Túróczi penzionovaný
notár; 1859 – 61 Adam Šoltés, Matúš Veselovský; 1862 - 72 Adam
Šoltés Ľudovít Csörföly; 1873 – 80 Ľudovít Csörföly, Michal Povážay.

Lekári:

František Kállay, Oto Theil; v roku 1856 Alajoš Tomaček; 1862 Dr.
Albert Bende; 1868 Dr. Pavol Simon; 1873 Jozef Han

Lekárník:

Od roku 1861 Ján Tatay.

Vedúci pošty:

Poštový úrad údajne bol zriadený v minulom storočí v niektorom
roku posledného desaťročia. Kto bude prvý a druhý vedúci pošty
veru nemožno vedieť. Tretieho Jozefa Beliczeyho spomínajú, po ňom
nasleduje st. Antal Beliczey a ml. Antal Beliczey. Terajší je Albert
Beliczey.

Menoslov starostov a ich zástupcov, ktorí od začiatku až doteraz bolo možné zozbierať a uviesť.

Predtým obecní predstavitelia boli aj predstaviteľmi cirkvi.

Starostovia:

1777-80 Martin Karkuš; 1834 Ondrej Štirbický; 1834-6 Pavel Hovorka; 1836-8 Juraj Antal*; 1838-40 Ján Tuška; 1840-3 Pavel Pipíš; 1843-6 Ján Moťovský; 1846-9 Ondrej Tuška; 1849-51 Ján Karkuš; 1851-53 Ondrej Pipíš; 1853-5 Ján Lásik; 1855-6 Matej Lehocky; 1856-7 Ondrej Vašaš; 1857-9 Ján Somogyi; 1859-4 Štefan Mésaros; 1864-73 Martin Machan; 1873-6 Ján Ančin; 1876-80 st. Pavel Hovorka.

Zástupcovia:

1834 Ján Bukran; 1836 Ján Oravec; 1836-8 Ján Puškeľ; 1838-9 Ján Blaho; 1839-40 Juraj Lomijanský; 1840-1 Pavel Oravec; 1841-2 Martin Bogár; 1842-3 Jakub Jančo; 1843-5 Ondrej Kmeťka; 1845-7 Michal Korim; 1847-9 Ondrej Lásik; 1849-51 Pavel Francisci; 1851-2 Matej Divičan; 1852-3 Martin Lehocky; 1853-4 Ján Lopušni; 1854-8 Pavel Guňan; 1858-60 Martin Karas; 1860-1 Samuel Petri; 1861-3 Ján Lopušni; 1863-5 Michal Moťovky; 1865-7 Pavel Astaloš; 1867-8 Martin Machan; 1868-70 Ján Tuška; 1870-3 Michal Bada; 1873-6 Pavel Kmeťka; 1876-9 Ján Bada; 1879-80 Juraj Francisci.

* Zo súpisu predaných konopísk, ktorý napísal vlastnoručne richtár Juraj Antal sa dozvedáme, že Juraj Antal bol richtárom v roku 1840 a nie Ján Tuška. Autor a možno, že aj iní autori monografií sa dopustili omylu. Tento súpis konopísk v rukopise našiel v roku 2014 u Juraja Antala Dolnozemskeho Ing. M. Hronec.

Dodatok

Tu, čo pod týmto názvom spomínam, na schôdzach už pred rokmi i tak bolo vybavené, takže ani by sem nepatrilo. Ale pre objasnenie niektorých vecí to predsa len urobím. Pri príležitosti seniorálneho zasadania v Orosháze sa udialo aj rozdelenie rozpočtu pre jednotlivé cirkevné zbory. Pred rokmi sa tak udialo počas iných seniorálnych schôdzí. To ako sa ešte pamätám, veď darmo, moje spomienky sa už strácajú, sa naozaj stalo.

Pritom toto konanie úplne potvrdzujú.

1. Vtedajšie mimoriadne udalosti, ktoré akoby sa útokom tlačili do popredia, je jasné, že z pohľadu ich riešenia bolo potrebné siahnuť

aj k mimoriadnym spôsobom, pretože s triezvou hlavou sme nemohli očakávať, ani sme nechceli počkať, aby sa vlny nad našimi hlavami vrazil.

2. Bezpodmienečné snaženie seniorálneho zasadnutia o uchovanie autonómie, k čomu prirodzene boli potrebné aj výdavky, pôžičky však práve v tom období ináč získať nebolo možné, ako cestou rozpočtu.

3. Udržiavanie a zabezpečenie neustáleho rozkvetu Sarvaškejskej seniorálnej vysokej školy. Keďže súčasnosť bola taká akú sme ju v skutočnosti zažili taktiež bolo potrebné sa starať, aby po toľkých zápasoch dolnozemských evanjelikov táto jediná kvitnúca výučba konečne raz doplávala k pokojným brehom.

4. Jednotlivé cirkvi vidiac tlak okolností a že autonómia je nadovšetko chránený poklad s potrebou jej záchranu, s krokmi seniorátu, ak aj len dodatočne i tak súhlasili, s výnimkou jedného cirkevného zboru, ktorý so seniorátom trucuje. Zakladajúce listiny dodali všetci.

Teda, spomínajúc späťne ešte na minulé veci, tak viem o nich a tak ich poznám. Prepáčte, že som sa na tvári miesta hneď neozval. Zachráni ma tá okolnosť, že veru u mňa sa, ako som už spomenul, mnohé spomienky strácajú.

Záverečné slovo

Na vydaní tohto prekladu spolupracovali: Ing. Michal Hronec s technickou výpomocou a Ing. Michal Francisci, ktorý urobil jazykovú korektúru prekladu.

Osobitne treba poďakovať Ľubomírovi Lehotskému, synovi Štefana Lehotského, rodáka zo Slovenského Komlóša, ktorý prispel s vysokou peňažnou podporou na vydanie tohto prekladu. Ľubomír Lehotský žil od roku 1968 v zahraničí. Trvale sa usadil v Kanade v meste Whitefish v provincii Ontário.

Prekladateľ : Ing. Štefan Karkuš